

19 JUNI 2023

DE SOCIALE THEORIE VAN OOO IN CONTRAST MET RELATIONELE SOCIALE THEORIEËN

Naam: Tom den Uijl

Studentnummer: s1082599

Begeleider: Arjen Kleinherenbrink

Aantal woorden: 16.122

Scriptie ter verkrijging van de graad “Master of arts” in de filosofie
Radboud Universiteit Nijmegen

Hierbij verklaar en verzeker ik, Tom den Uijl, dat deze scriptie zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen zijn gebruikt dan die door mij zijn vermeld en dat de passages in het werk waarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken – ook elektronische media – is genomen door bronvermelding als ontleening kenbaar gemaakt worden. Plaats: Nijmegen datum: 19-6-2023

Samenvatting

In deze scriptie wordt de sociale theorie van Graham Harman's Object-Oriented Ontology (OOO), waarin sociale objecten als zelfstandige objecten worden gezien die niet gereduceerd kunnen worden tot hun onderdelen of onderlinge relaties daartussen, vergeleken met sociale theorieën waarvoor de realiteit van deze objecten wel afhankelijk is van deze onderlinge relaties. Ten eerste kijk ik naar hoe Harman objecten definieert en hoe hij deze gebruikt om een sociale theorie te formuleren. Vervolgens bespreek ik de relationele theorieën van Jane Bennett en Bruno Latour. Hoewel deze theorieën belangrijke stappen zetten om niet-menselijke entiteiten te betrekken binnen een sociale theorie, zijn er problemen omtrent het verklaren van verandering. Hoewel de theorie van OOO hier beter mee om kan gaan, zijn er zorgen over het speculatieve aspect van OOO. Ik beargumenteer dat vooral indirecte toespeling op de werkelijkheid van belang is voor de sociale theorie van OOO.

Inhoud

1	Inleiding.....	4
2	Sociale Objecten	9
2.1	Objecten binnen OOO	10
2.2	Harmans sociale theorie.....	11
2.3	Het ‘sociale’ van sociale objecten.....	13
3	ANT en NM.....	16
3.1	Reassembling the Social	16
3.2	Vibrant Matter	20
3.3	Problemen	24
4	Kritiek op de sociale theorie van OOO.....	27
4.1	Terugkeer van het subject	27
4.2	Latours Anti-metafysica.....	32
4.3	Theoretische verschuivingen.....	33
5	Speculatie in OOO	36
5.1	Indirecte toespelingen.....	37
5.2	Onderscheid tussen werkelijke en schijnbaar werkelijke objecten.....	39
6	Conclusie.....	41
7	Literatuur.....	43

1 Inleiding

Rond het begin van de 21^e eeuw is er binnen de continentale filosofie een hernieuwde interesse ontstaan in metafysica. Waar men binnen de 20^e-eeuwse filosofie de werkelijkheid vooral benaderde in zoverre deze toegankelijk is voor de mens, probeert deze nieuwe metafysische stroming nieuwe manieren te ontwikkelen om de werkelijkheid ook onafhankelijk van de mens te conceptualiseren. Hedendaagse ontwikkelingen zoals klimaatverandering en de rol van technologie in de samenleving maken dit soort vraagstukken extra relevant, aangezien deze factoren van grote invloed zijn op het dagelijks leven (Bryant, Srnicek & Harman 2011, 3). Ook vandaag de dag houdt dit onderwerp daarom veel filosofen nog steeds bezig. Er zijn echter ook onenigheden. Eén van deze onenigheden gaat over de status van de entiteiten waaruit de werkelijkheid bestaat: zijn dat bundels van relaties met andere entiteiten of zijn het individuele substanties die meer zijn dan deze relaties? Verschillende uitwisselingen tussen auteurs van beide kanten hebben al plaatsgevonden zoals bijvoorbeeld tussen Graham Harman en Timothy Morton, die entiteiten zien als autonome individuele objecten, en Jane Bennett, die entiteiten beschrijft aan de hand van de invloed die ze uitoefenen op andere entiteiten (zie hiervoor Bennett 2012; Harman 2012 en Morton 2012). Ook heeft Harman een boek geschreven over de relatie-gerichte filosofie van Bruno Latour, en is er een dialoog tussen deze twee filosofen in boekvorm gepubliceerd (zie hiervoor Harman 2009 en Latour, Harman & Erdélyi 2011).

Ik zal me in deze scriptie richten op Graham Harmans Object-Oriented Ontology (OOO), een stroming die entiteiten behandelt als individuele substanties, en hoe deze theorie zich verhoudt tot enkele meer relationele theorieën. Ik zal me hierbij in het bijzonder richten op Harmans sociale theorie, waarmee hij zich richt op sociale objecten. Sociale objecten zoals Harman ze bespreekt zijn organisaties van meerdere objecten waarin de mens zelf ook een prominente rol heeft, en zo zal ik in deze scriptie ook naar sociale objecten verwijzen. Ik zal Harmans theorie contrasteren met de relatie-gerichte theorieën van Bruno Latour en Jane Bennett. Ik richt me op deze twee auteurs omdat Harman zijn sociale theorie in het boek *Immaterialism* (2016) zelf ook contrasteert met *Actor-Network-Theory* (ANT) en *New Materialism* (NM), twee stromingen waarmee Latour en Bennett respectievelijk worden geassocieerd, en omdat Harman deze auteurs ook expliciet noemt in *Immaterialism*. Het doel van de scriptie is om Graham Harmans object-georiënteerde sociale theorie te evalueren in vergelijking met relationele sociale theorieën.

Ik zal om te beginnen een paar belangrijke elementen van OOO introduceren. OOO is een relatief nieuwe stroming binnen de filosofie. Zoals de naam suggereert benadert OOO de

werkelijkheid via individuele objecten, in plaats van deze te reduceren tot hun onderdelen of hun relaties tot andere entiteiten. Daarnaast is OOO volgens Harman een realistische filosofie omdat objecten volgens OOO een autonoom bestaan hebben los van andere entiteiten. OOO is echter ook een speculatieve filosofie: we hebben nooit onmiddellijke, ongedeelde toegang tot een object, waardoor we een manier moeten om deze objecten indirect te benaderen (Harman 2017, 6-7). Een belangrijk onderdeel van OOO is de afwijzing van het *correlationisme*, het idee dat alleen de verhouding tussen mens en wereld relevant is voor de filosofie, oftewel, dat we niet over de wereld kunnen spreken onafhankelijk van de mens (Harman 2017, 56). Als ontologie is het doel van OOO om de structuur van de werkelijkheid in haar geheel te onderzoeken in plaats van specifieke deelonderzoeksgebieden (Harman 2017, 12-13). Een ontologie moet iets kunnen zeggen over de verschillende dingen die in de werkelijkheid te vinden zijn. Harman claimt dat OOO hierdoor als theorie op alles toepasbaar is. Zelf beschrijft hij OOO daarom ook als een ‘*theory of everything*’ (Harman 2017, 23).

Een dergelijke theorie is in staat om verschillende deelonderzoeksgebieden te verenigen. Volgens Harman is het vandaag de dag echter vooral de *wetenschap*, en in het bijzonder de natuurkunde, die claimt in staat te zijn een allesomvattende theorie te formuleren¹ (Harman 2017, 21). Binnen deze theorieën kan bijvoorbeeld alles in de werkelijkheid herleid worden tot fundamentele natuurkundige principes. Het probleem met dit wetenschappelijke wereldbeeld is volgens Harman dat het veel alledaagse objecten niet als autonoom beschouwt, maar als een versimpeling van meer fundamentele identiteiten. Objecten zouden bijvoorbeeld niet meer zijn de moleculen waaruit ze zijn opgebouwd, die vervolgens niet meer zijn dan de atomen waaruit ze zijn opgebouwd, en zo verder tot we de meest fundamentele componenten bereiken. Harman noemt vier aannames die een aanhanger van een dergelijk wereldbeeld maakt: 1) al het bestaande is fysiek aanwezig (*physicalism*), 2) al het bestaande is te reduceren tot één simpel principe (*smallism*), 3) alles wat fictief is kan niet bestaan (*anti-fictionalism*) en 4) al het bestaande moet letterlijk beschreven kunnen worden (*literalism*) (Harman 2017, 25-38).

Het probleem met deze aannames is volgens Harman dat objecten hierdoor verkeerd worden gekarakteriseerd. Wanneer we bijvoorbeeld een sociaal object zoals de regering van een land beschrijven aan de hand van haar fysieke eigenschappen, zoals individuele politici of geografische locatie, missen we andere belangrijke aspecten zoals de invloed van de regering op haar burgers. Het object is in dit voorbeeld meer dan de onderdelen waaruit het bestaat.

¹ Ik zal in het kader van deze scriptie niet verder ingaan op het natuurwetenschappelijke wereldbeeld en Harmans kritiek hierop. Voor een uitgebreidere bespreking hiervan, zie bijvoorbeeld Harman (2017, 25-41).

Volgens OOO zijn objecten autonome entiteiten die niet gereduceerd kunnen worden tot iets anders. Daarom bestaat er volgens OOO ook geen volledige kennis van een object. Volgens Harman bestaan er twee soorten kennis: weten wat iets doet en weten wat de componenten van iets zijn. Beide vormen van kennis reduceren het object tot een enkel aspect ervan (Harman 2017, 44-45). Volgens Harman zijn er in de geschiedenis van de filosofie drie manieren waarop de autonomie van individuele objecten wordt ontkend: het ondermijnen (*undermining*) van het object het ‘overmijnen’ (*overmining*) van het object en het duo-mijnen (*duomining*) van het object waarin de eerste twee worden gecombineerd.

Ondermijnen gebeurt wanneer het object gezien wordt als slechts een gevolg van een meer fundamenteel principe (Harman 2011b, 10). Een complex object kan vanuit dit opzicht het beste benaderd worden door het te herleiden tot de meest simpele elementen waaruit het is opgebouwd. Een individueel object is dan slechts een naïeve voorstelling omdat de werkelijkheid het best wordt beschreven vanuit een onderliggend principe. Volgens Harman waren presocratische denkers zoals Thales en Anaximenes bijvoorbeeld ondermijners omdat zij alles in de werkelijkheid probeerden te reduceren tot één element, zoals water of lucht (Harman 2017, 44-45). Maar ook specifiek sociale objecten worden in de filosofie ondermijnd. Een voorbeeld hiervan vinden we bijvoorbeeld bij Nietzsche, die elke samenleving als gevolg ziet van een wisselwerking tussen de verborgen ‘wil tot macht’ van ieder individu (Nietzsche 1993, 192-193).

Ondermijnende theorieën hebben volgens Harman moeite met het verklaren van emergente eigenschappen van objecten, oftewel eigenschappen die niet kunnen worden afgeleid aan de hand van individuele onderdelen (Harman 2017, 46). Een ministerraad is bijvoorbeeld een sociaal object dat andere dingen kan doen dan wanneer deze groep ministers allemaal met pensioen zijn, ondanks dat de onderdelen min of meer hetzelfde zijn gebleven. Hoewel we zouden kunnen beargumenteren dat de onderdelen na verloop van tijd ook zelf veranderd zijn, missen we hiermee het belangrijke punt dat emergentie voorkomt op veel verschillende lagen van de werkelijkheid. Het object ‘ministerraad’ is daarom filosofisch interessant los van de individuele ministers zelf. Een ondermijnende theorie reduceert de werkelijkheid daarentegen altijd tot twee lagen: het dieperliggende principe en het object dat hier de uitdrukking van is (Harman 2011a, 62).

‘Overmijnende’ theorieën zijn het daarentegen met OOO eens dat er geen directe toegang mogelijk is tot werkelijke objecten. Maar waar OOO deze objecten juist probeert te benaderen, richten overmijnende theorieën zich slechts op de relaties tussen objecten. Aangezien verschillende objecten alleen toegang tot elkaar hebben via relaties, is het object los

van al zijn relaties niet meer dan een onnodige hypothese. In plaats van het object nemen overmijnende theorieën bijvoorbeeld de menselijke ervaring als uitgangspunt. Het empiristische idee dat objecten niets meer zijn dan de som van hun waargenomen eigenschappen is bijvoorbeeld een overmijnende theorie (Harman 2011b, 11). Daarnaast is ook bijvoorbeeld Latours Actor-Network-Theory volgens Harman een overmijnende theorie. Hoewel deze theorie zich niet slechts richt op de menselijke ervaring van objecten, worden objecten hierin wel gereduceerd tot hun onderlinge relaties. We zullen in het tweede hoofdstuk dieper ingaan op Actor-Network-Theory. Volgens Harman hebben overmijnende theorieën moeite met het verklaren van verandering. Als een object namelijk niet meer is dan zijn relaties op een gegeven moment, is het onduidelijk hoe nieuwe relaties gevormd kunnen worden. Hiervoor zou het object immers een bepaalde reserve nodig hebben die nieuwe relaties kan vormen (Harman 2017, 49).

Ten slotte is er ook nog een positie mogelijk die objecten zowel ondermijnt als overmijnt. Harman noemt dit duo-mijnen. Binnen bepaalde varianten van het materialisme worden objecten bijvoorbeeld eerst ondermijnd door ze te herleiden tot de meest simpele elementen waaruit ze zijn opgebouwd, maar vervolgens worden deze basiselementen overmijnd door ze te beschrijven aan de hand van hun eigenschappen. In een natuurwetenschappelijke benadering worden objecten bijvoorbeeld eerst ondermijnd tot de deeltjes waaruit ze zijn opgebouwd, waarna deze deeltjes vervolgens overmijnd worden door hun relaties te beschrijven aan de hand van wiskundige modellen. Omgekeerd worden overmijnende theorieën vaak aangevuld met een ondermijnd principe dat verschillende verschijningen verenigt (Harman 2017, 50). Om het bestaan van relaties te verklaren wordt er bijvoorbeeld verwezen naar een onderliggende materie die deze relaties veroorzaakt. Latour verwijst bijvoorbeeld naar een onbekende achtergrond die hij *plasma* noemt om het ontstaan van nieuwe relaties te verklaren (Latour 2005, 244). Hiermee worden de zwaktes van een overmijnende strategie aangevuld met een ondermijnd principe.

Het probleem met het onder-, over- en duo-mijnen van objecten is voor Harman dat deze de autonomie van het werkelijke object ondergraven door het ofwel neerwaarts te reduceren tot de elementen waaruit het is opgebouwd ofwel opwaarts te reduceren tot zijn effecten op andere objecten. Toch kan directe kennis alleen bestaan als een letterlijke beschrijving van wat een object doet of waaruit het object is opgebouwd. Volgens OOO zijn er echter meer manieren om over een object na te denken dan slechts door letterlijke beschrijving. Ondanks dat we het werkelijke object niet kunnen ervaren, kunnen we wel indirect op objecten toespelen, zonder daarmee een letterlijke omschrijving te geven. Hoewel het kan lijken alsof indirecte

toespelingen op objecten arbitrair zijn, zijn sommige toespelingen volgens Harman daadwerkelijk informatiever over het werkelijke object dan anderen². Volgens Harman is het zoeken naar dergelijk informatieve doch indirecte beschrijvingen dan ook de taak van de filosofie, maar bijvoorbeeld ook van kunst (Harman 2017, 76). Zoals we hierna zullen zien zal dit ook meespelen in Harmans sociale theorie.

In het boek *Immaterialism* ontwikkeld Harman een methode waarmee OOO gebruikt kan worden als sociale theorie. Harman probeert ‘sociale objecten’ te onderzoeken door te kijken naar cruciale veranderingen in het leven van het object, zoals belangrijke gebeurtenissen, data en personen. Deze veranderingen gebeuren door in aanraking te komen met andere objecten. Harman noemt dit symbiose. Harman verzet zich hiermee, zoals we zullen zien, tegen zowel het reduceren van sociale objecten tot de relaties met andere entiteiten als het reduceren van het sociale object tot zijn individuele componenten (Harman 2016, 12).

De vraag die ik in deze scriptie zal behandelen is wat de voor- en nadelen zijn van een objectgerichte sociale theorie tegenover een sociale theorie die zich richt op relaties tussen verschillende entiteiten. Om dit te onderzoeken moeten we eerst weten wat sociale objecten volgens Harman precies zijn. Hiervoor zijn Harmans gebruik van de concepten ‘object’ en ‘symbiose’ cruciaal. Vervolgens is het ook belangrijk om te kijken naar Actor-Network-Theory en New Materialism en waar deze theorieën in Harmans ogen tekortschieten. Daarna kunnen we ook de problemen onderzoeken van de sociale theorie van OOO. Critici denken bijvoorbeeld dat Harmans sociale theorie niet genoeg rekening houdt met het vertekende beeld dat de mens van de werkelijkheid heeft en pleiten daarom voor context- en relatie-gerichte theorieën. Ik zal daartegen beargumenteren dat Harman met zijn speculatieve methode voorbij de limieten van een relationele methode probeert te gaan, maar daarmee niet het belang van deze methodes tegenspreekt.

In hoofdstuk 2 zullen we kijken naar wat Harmans ‘sociale objecten’ precies zijn. Hoewel Harman het begrip ‘*social object*’ regelmatig gebruikt in *Immaterialism* en andere werken, geeft hij nooit een expliciete definitie hiervan. Om deze definitie te vinden zullen we eerst naar Harmans theorie over objecten zelf kijken. Vervolgens zullen we kijken naar hoe Harman het ‘sociale object’ gebruikt in *Immaterialism*. Ten slotte zal ik Latours ideeën over ‘het sociale’ gebruiken om een definitie van Harmans sociale objecten te vinden. We zullen zien dat het niet mogelijk lijkt om ‘sociale objecten’ als een bepaald soort object te kunnen

² Zie bijvoorbeeld Harman (2005) voor een uitgebreidere analyse van indirecte toespelingen en meer voorbeelden hiervan.

definiëren, maar dat het misschien wel mogelijk is om een object als een sociaal object te onderzoeken.

In het hoofdstuk 3 zullen we kijken naar twee andere werken waarin niet-menselijke objecten worden betrokken bij een sociale theorie: Latours *Reassembling the Social: an Introduction to Actor-Network-Theory* (2005) en Jane Bennetts *Vibrant Matter: a Political Ecology of Things* (2010) die respectievelijk geassocieerd worden met de bredere stroming Actor-Network-Theory (ANT) en New Materialism (NM). We zullen aan de hand van deze teksten de voor- en nadelen van ANT en NM ten opzichte van OOO bespreken.

In het hoofdstuk 4 we kijken naar een aantal punten van kritiek op de sociale theorie van OOO. Door de focus te verleggen van relaties naar individuele objecten wordt OOO soms gezien als een nieuw soort essentialisme, dat wil zeggen, een filosofie die intrinsieke eigenschappen toeschrijft aan objecten. Ook denken sommigen dat het een terugkeer naar een subjectivisme brengt, waar het perspectief van bijvoorbeeld de filosoof of de mens in het algemeen in staat is om over de aard van de werkelijkheid te oordelen. Deze critici benadrukken juist het belang van context voor sociaal onderzoek. Voor Harman speelt context daarentegen juist een te grote rol in sociale wetenschappen. Daarnaast zijn er twijfels over de werkelijke bijdrage die OOO kan leveren aan de sociale wetenschappen. Ik zal beargumenteren dat deze kritiek zich te veel richt op een vermeende werkelijkheidsaanspraak van OOO, en niet genoeg naar de speculatieve methode die Harman ontwikkelt.

In het laatste hoofdstuk zullen we naar het speculatieve aspect van Harmans sociale theorie kijken. Met behulp van retorische middelen probeert Harman voorbij de relaties aan de oppervlakte van een object te gaan. Harman probeert hiermee geen kennis toe te voegen over het object, maar probeert op een indirecte manier iets over het object zelf te kunnen zeggen. Ik zal hier de limieten van deze methodes te benoemen en de noodzaak van relationele methodes naast de speculatieve methode van OOO benadrukken.

2 Sociale Objecten

Om te beginnen zullen we kijken wat objecten volgens Harman precies zijn en hoe hij aan de hand van deze objecten een sociale theorie probeert te ontwikkelen. We zullen eerst kijken naar het onderscheid dat Harman maakt tussen het autonome werkelijke object en het object zoals het voorkomt in de ervaring van een ander object. Vervolgens zullen we kijken naar het onderscheid tussen het individuele object en zijn vele eigenschappen. Met deze definitie van het object kunnen we vervolgens ook kijken hoe we het object kennen en wat we over objecten kunnen zeggen. Ten slotte zullen we een definitie proberen te vinden voor het ‘sociale object’.

2.1 Objecten binnen OOO

OOO hanteert in eerste instantie een ‘platte ontologie’ (*flat ontology*). Dit betekent dat elk object om te beginnen op dezelfde manier benaderd wordt, zonder een onderscheid te maken tussen verschillende soorten entiteiten in verschillende domeinen. Een niet-platte ontologie zou daarentegen dit onderscheid wel maken, zoals bijvoorbeeld een a priori onderscheid tussen subject en object of culturele en natuurlijke entiteiten. Elke theorie die de mens tegenover de rest van de wereld plaatst kan daarom geen platte ontologie zijn. Een voordeel van het hanteren van een platte ontologie is dat het de werkelijkheid niet slechts reduceert tot het menselijke standpunt maar dat het ook over de werkelijkheid buiten de menselijke ervaring kan speculeren (Harman 2017, 54-55). Waar OOO initieel een platte ontologie hanteert, moet een ontologie volgens Harman uiteindelijk echter wel een onderscheid kunnen maken tussen verschillende dingen in de werkelijkheid (Harman 2017, 55). Hoewel voorbarige aannames over de aard van de werkelijkheid vermeden moeten worden, zou een ontologie namelijk weinig resultaten opleveren wanneer deze geen onderscheid kan maken tussen verschillende objecten. Een ontologie die bijvoorbeeld fictionele personages of culturele fenomenen buitensluit omdat ze niet zijn opgebouwd uit atomen kan dus nooit volledig zijn, maar een ontologie die geen verschil maakt tussen een fysiek en een fictieel object zal moeite hebben om te verklaren waarom het ene object anders handelt dan het andere.

In de platte ontologie die OOO hanteert is elke bestaande entiteit een object. Volgens Harman heeft elk object een autonoom bestaan. Dit betekent ten eerste dat een object niet gereduceerd kan worden tot de som van zijn onderdelen (ondermijnen) maar ook niet tot zijn relaties met en effecten op andere objecten (overmijnen). Vanwege dit autonome bestaan van het object komen twee soorten spanningen binnen het individuele object naar voren. Ten eerste bestaat er een spanning tussen wat het object *in zichzelf* is en het object zoals het voor een ander object verschijnt. Een object in zichzelf noemt Harman een *real object* (RO), oftewel, een werkelijk object. Een object verschijnt echter voor een ander object als wat Harman een *sensual object* noemt, dat we wellicht kunnen vertalen als zinnelijk object of ervaringsobject (Harman 2017, 78). Harman maakt dit onderscheid omdat de verschijning van een object voor een ander object niet hetzelfde is als het object zelf. Doordat het object altijd op een bepaalde manier voor een ander object verschijnt, maar nooit volledig als zichzelf, is directe toegang tot het werkelijke object zelf onmogelijk. Het werkelijke object wordt volgens Harman dus alleen ervaren als ervaringsobject, waarbij het werkelijke object zelf volledig buiten beeld blijft. Het begrip dat Harman gebruikt om de ontoegankelijkheid van het werkelijke object aan te geven is *withdrawal*, oftewel, terugtrekking.

Dit brengt ons tot de tweede spanning binnen het object: de spanning tussen het object en zijn eigenschappen (*qualities*). Een individueel object bezit meerdere eigenschappen. Wanneer we een object waarnemen veranderen deze eigenschappen constant, echter zonder dat het object zelf verandert. Wanneer we bijvoorbeeld naar een boom kijken kunnen we hiervan verschillende eigenschappen onderscheiden, zoals bladeren, takken, enz. Als we echter om deze boom heen zouden lopen zullen sommige van deze eigenschappen niet meer zichtbaar zijn, terwijl andere eigenschappen nu juist in beeld komen. Ook wanneer we op een later moment dezelfde boom weer zien, maar bijvoorbeeld zonder bladeren, blijft dit in onze ogen dezelfde boom. Ondanks dat de eigenschappen van de boom constant aan het veranderen zijn, blijft de boom in onze waarneming een verenigd object. De *sensual qualities* (SQ) van het object veranderen dus terwijl het ervaringsobject constant blijft (Harman 2017, 79). Aan de andere kant moet een object ook niet-veranderende eigenschappen bezitten die het maken tot wat het is. Dit zijn wat Harman de *real qualities* (RQ), oftewel, de werkelijke eigenschappen van het object noemt (Harman 2017, 156). We kunnen dus een onderscheid maken tussen het werkelijke object (RO) en het ervaringsobject (SO) en tussen veranderende ervaring van de eigenschappen van het object (SQ) en zijn werkelijke eigenschappen (RQ).

Wanneer we een object enkel beschrijven als een *sensual object* of ervaringsobject kunnen we snel de vergissing maken dat objecten alleen zouden bestaan in de menselijke ervaring. OOO richt zich echter tegen het idee dat het menselijke bewustzijn de geprivilegieerde plaats om de wereld te kennen. Het SO kan beter begrepen worden als de ervaring die het ene object heeft van een ander object. Deze ervaring wordt gekenmerkt door hoe het ene object zich tot het andere verhoudt. Het RO blijft echter altijd verborgen. Om dit punt duidelijk te maken gebruikt Harman de relatie tussen katoen en vuur als voorbeeld. Het vuur maakt alleen contact met katoen als brandbaar object, en niet met het werkelijke katoen zelf. We zouden kunnen zeggen dat het vuur het katoen karikaturiseert als brandbaar object, terwijl het werkelijke katoen meer is dan dat (Harman 2005, 170). Het SO kan dus gezien worden als een specifieke ervaring van het object die echter niet tot de kern van dit object doordringt. Dit beperkt zich daarom niet slechts tot de menselijke ervaring; elk object ervaart andere objecten op een specifieke manier, zonder daarbij direct in aanraking te komen met het werkelijke object.

2.2 Harmans sociale theorie

In de sociale theorie van OOO die Harman probeert te ontwikkelen staan sociale objecten centraal. Met wat we hierboven hebben besproken kunnen we al een paar dingen over sociale objecten zeggen. Ten eerste hoeft een sociaal object niet fysiek te zijn. Objecten zijn

binnen OOO namelijk niet te reduceren tot en dus niet identiek aan hun (fysieke) onderdelen. Dit maakt het mogelijk om ook bijvoorbeeld gebeurtenissen als sociale objecten te behandelen. Ten tweede zijn sociale objecten autonome objecten en kunnen daarom ook niet gereduceerd worden tot hun relaties met of hun effecten op andere objecten. Het is daarom volgens Harman niet genoeg om te onderzoeken wat het object doet. Het object zelf is namelijk meer dan dat: “Objects are sleeping giants holding their forces in reserve, and do not unleash all their energies at once.” (Harman 2016, 7). Het is dus ook van belang om te onderzoeken wat het object is los van zijn relaties tot andere objecten. Ten slotte hebben we geen directe toegang tot het werkelijke sociale object. Een sociale theorie moet naast letterlijke beschrijving (onder-, over- en duo-mijnen) ook op een indirecte manier deze objecten kunnen onderzoeken (Harman 2016, 17).

Harman heeft zelf twee sociale objecten uitgebreid besproken: de VOC in zijn boek *Immaterialism* en de Amerikaanse burgeroorlog in zijn boek *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*. Opvallend is dat beide objecten historische gebeurtenissen zijn die zich gedurende meerdere jaren hebben afgespeeld. Ondanks dat vele verschillende objecten een rol spelen binnen deze gebeurtenissen, hebben we gezien dat ze volgens Harman meer zijn dan slechts een verzameling van de verschillende gebeurtenissen en personen die hier een rol in hebben gespeeld. Harman probeert in zijn analyses daarom geen gedetailleerd historisch overzicht te geven, maar een ontologische analyse te maken van deze objecten die een grotere nadruk legt op belangrijke elementen: “If history is analogous to the plot of a novel, ontology is more like a study of the novel’s central characters, whether they be human, corporate, or inanimate.” (Harman 2016, 40).

Hoewel de eigenschappen van het sociale object qua *sensual object* en *sensual qualities* (dus hoe ze door andere objecten ervaren worden) constant kunnen veranderen zonder dat het object qua *real qualities* hiermee zelf verandert, is het desalniettemin niet onmogelijk dat het object qua *real qualities* zelf verandert. Zulke veranderingen komen volgens Harman echter maar een paar keer voor tijdens het leven van een object (Harman 2016, 47). Als dit niet zo zou zijn zouden we namelijk voor twee problematische alternatieven komen te staan: of een object zou in zijn geheel niet kunnen veranderen of er ontstaat bij elke verandering een volledig nieuw object. In het eerste geval is het onduidelijk waarom nieuwe objecten ontstaan en waarom objecten ook weer verdwijnen, aangezien dit al een verandering van het object suggereert. In het tweede geval zouden we het object gelijkstellen aan de som van zijn relaties en het daarmee dus overmijnen, met alle negatieve gevolgen van dien. Zo zou de VOC bijvoorbeeld elke keer

dat er een schip wordt bijgebouwd of wanneer ze een schip verliest een geheel nieuwe organisatie worden.

Om te voorkomen dat er slechts een gradueel onderscheid gemaakt kan worden tussen belangrijke en onbelangrijke veranderingen gebruikt Harman de term ‘symbiose’. Deze term ontleent Harman aan het werk van de bioloog Lynn Margulis. Volgens Margulis is de verandering van genetische materiaal door symbiose, oftewel, de samenwerking van verschillende soorten, een belangrijkere factor in het ontstaan van nieuwe soorten organismen dan de graduele verandering van deze soorten via natuurlijke selectie (Margulis 1999, 43-44). Volgens Harman is een symbiose een onomkeerbare verandering in de levensloop van een object. Deze symbiotische veranderingen van het object vinden plaats doordat het relaties met andere objecten vormt. Harman gebruikt symbiose echter niet om een significante verandering aan te duiden die slechts aan het object wordt toegekend, bijvoorbeeld vanuit het menselijke perspectief. Een symbiose is daarentegen een verandering van het werkelijke object zelf.

Elke symbiose zorgt voor een nieuwe fase in het leven van een object, in plaats van een geheel nieuw object te creëren. We kunnen deze fases onderscheiden door te zoeken naar de objecten die bij de symbioses betrokken zijn. We kunnen dit duidelijker maken aan de hand van een voorbeeld uit Harmans analyse van de VOC. Het eerste belangrijke object dat Harman identificeert is gouverneur-generaal Jan Pieterszoon Coen. De VOC gaat volgens Harman een symbiose aan met Coen wanneer hij in 1614 een plan indient om de positie van de VOC in Oost-Indië te versterken. Dit plan was bedoeld om Nederland en de VOC een sterkere positie te geven tegenover de andere Europese machten door deze uit het gebied te verdrijven en zo een monopolie op de specerijenhandel te verkrijgen. Ook zou de handel tussen de verschillende Oost-Indische eilanden onderling op geweldadige wijze worden overgenomen (Harman 2016, 61-62). Volgens Harman veranderde dit de VOC “from an autonomous Dutch trade monopoly into a quasi-colonial extortion machine, its excesses rationalized by the existential peril otherwise faced by the young independent Netherlands.” (Harman 2016, 63). Dit was daarom het begin van een nieuwe fase in de levensloop van de VOC. Daarentegen is bijvoorbeeld de eerste uitvoering van dit plan, een slachtpartij op het eiland Banda in 1621 (Harman 2016, 63), zelf geen symbiose omdat dit slechts een gevolg is van de invoering van het plan. De uitvoering is daarom geen significante verandering voor de VOC als object.

2.3 Het ‘sociale’ van sociale objecten

Nu we aandacht hebben besteed aan wat sociale objecten zijn als objecten zullen we nu kijken naar wat deze objecten sociaal maakt. Hoewel Harman regelmatig de term sociale

objecten gebruikt, maakt hij het verschil tussen een object en een sociaal object nooit expliciet. We kunnen uit zijn werk wel bepaalde aanwijzingen vinden naar de betekenis hiervan. Ten eerste verwijst Harman regelmatig naar de sociale theorie van Actor-Network-Theory en naar het werk van Latour in het algemeen. Daarnaast kunnen we het verschil tussen een object en een sociaal object wellicht ook plaatsen in de manier waarop het object wordt onderzocht.

In *Reassembling the Social* (2005) bekritiseert Latour de neiging van sociale wetenschappers ‘het sociale’ te beschrijven aan de hand van sociale krachten. Deze sociale krachten zijn hierbij de onderliggende oorzaak van bijvoorbeeld bepaalde groepen mensen, sociale instituties, etc. en worden daarom als verklaring hiervan gebruikt (Latour 2005, 37). Zo horen we bijvoorbeeld regelmatig dat schoolprestaties of opleidingsniveau te maken hebben met een ‘sociaaleconomische status’. Het woord ‘sociaal’ geeft hier een bepaalde context aan die als verklaring geldt van deze zaken. ‘Opleidingsniveau’ wordt in dit geval gereduceerd tot de onderliggende sociale krachten die voortkomen uit deze context. ‘Opleidingsniveau’ is daardoor in dit opzicht slechts een representatie van bijvoorbeeld de bestaande sociale rangorde of structuur, bijvoorbeeld als: ‘een sterke sociaaleconomische status leidt tot een hoog opleidingsniveau en een zwakke sociaaleconomische status tot een lagere’.

ANT, maar ook OOO, verzetten zich tegen het idee dat sociale objecten slechts als een doorgeefluik van een onderliggende kracht kunnen worden gezien. Volgens Latour behandelen sociale wetenschappers de sociale objecten die ze onderzoeken als intermediairs (*intermediaries*) die een sociale betekenis overbrengen (Latour 2005, 39). Hoewel een intermediair zelf complex kan zijn, is voor sociale wetenschappers in dit opzicht alleen de onderliggende sociale kracht van belang. Het probleem hiermee is ten eerste dat het de sociale krachten zelf vaak niet genoeg worden verklaard. Uit de term ‘sociaaleconomische status’ kunnen we bijvoorbeeld niet afleiden op welke manier dit een invloed heeft op de specifieke individuen die het beschrijft. Daarnaast dreigen de dingen die we proberen te beschrijven buiten beeld te vallen. In het voorbeeld dat we hiervoor gebruikten wordt ‘opleidingsniveau’ een uitdrukking van een sociale orde in plaats van iets dat misschien wel aan vele andere invloeden gekoppeld kan worden.

Latour denkt daarentegen dat sociale betekenis overgebracht wordt door bemiddelaars (*mediators*) in plaats van intermediairs. Een bemiddelaar is niet slechts een doorgeefluik maar een vertaler van een sociale betekenis. Verder ontstaat de sociale betekenis volgens Latour niet van buitenaf maar door het netwerk van relaties tussen verschillende actoren die elkaar beïnvloeden (Latour 2005, 39-40). Het verschil tussen bemiddelaars en intermediairs ligt in de beschrijving ervan. In principe kan iedere intermediair een bemiddelaar worden. Een bus kan

bijvoorbeeld worden gezien als intermediair die de sociale orde van een busnetwerk uitdrukt. Maar wanneer deze bus ineens niet rijdt, door bijvoorbeeld technische problemen of stakingen, blijkt ineens dat er vele bemiddelaars zijn die dit netwerk vormgeven. Buschauffeurs, passagiers maar ook bussen zelf zijn allemaal bemiddelaars die dit netwerk beïnvloeden. Een sociaal object kan daarom dus niet onderzocht worden via een enkel principe zoals een sociale kracht, maar moet per geval onderzocht worden gebaseerd op de relaties tussen verschillende elementen binnen een netwerk. Door de invloed van deze relaties binnen een netwerk op het ontstaan van sociale betekenis te benadrukken, kunnen niet-menselijke objecten hier ook bij betrokken worden (Latour 2005, 65-66). In het voorbeeld zagen we bijvoorbeeld dat de bus zelf ook als actor het netwerk beïnvloedt. Dit wordt bijvoorbeeld zichtbaar wanneer er technische problemen zijn, en er als gevolg daarvan vervangend vervoer moet worden geregeld en er nieuwe schema's moeten worden gemaakt. Net als Harman denkt Latour dus dat het sociale veld zich niet beperkt tot relaties die betrekking hebben op de mens.

Door het wegvallen van sociale krachten als verklaring lijkt het volgens Latour in eerste instantie alsof het sociale veld in zijn geheel verdwijnt. Hiermee bedoelt hij dat bijvoorbeeld de maatschappij niet beschreven kan worden aan de hand van een 'sociaal spul' waaruit het is opgebouwd. Aan de andere kant denkt Latour dat er niets is wat als niet-sociaal kan worden gezien omdat actoren nooit los van hun relaties bestaan. Actoren maken als bemiddelaars ook echt een verschil voor andere actoren doordat ze sociale betekenis niet alleen doorgeven, maar dit ook vertalen. Volgens Latour kan een bepaalde actor daarom bijvoorbeeld niet een 'sociale actor' zijn, maar 'het sociale' is daarentegen altijd aanwezig doordat verschillende actoren zich met elkaar associëren (Latour 2005, 106-107).

Harmans objecten zijn in sommige opzichten vergelijkbaar met Latours actoren. Ze zijn bijvoorbeeld allebei van toepassing op veel verschillende soorten entiteiten dankzij de platte ontologie die zowel Harman als Latour hanteren (Harman 2016, 2). Daarnaast zijn zowel objecten als actoren concrete entiteiten die alleen beïnvloedt kunnen worden door andere objecten of actoren. Het is daarom niet waarschijnlijk dat een sociaal object volgens Harman bepaalde 'sociale' eigenschappen bezit waardoor we sociale objecten kunnen onderscheiden van andere objecten. Als we 'het sociale' daarentegen begrijpen als associaties, kunnen we elk object dat relaties heeft met andere objecten beschouwen als sociaal object. Het verschil tussen actoren en objecten is echter dat een object meer is dan de som van zijn relaties, waardoor er voor OOO ook niet-sociale objecten, dus objecten zonder relaties tot andere objecten, zouden kunnen bestaan. Harman verwijst in mijn ogen echter niet naar sociale objecten om deze te

onderscheiden van niet-sociale objecten, maar om de nadruk te leggen op de relaties die het object beïnvloeden. Hierbij zijn dan ook vooral de symbiotische relaties van belang.

3 ANT en NM

In *Immaterialism* contrasteert Harman de sociale theorie van OOO met twee andere posities: New Materialism en Actor-Network Theory. Hoewel er veel overeenkomsten tussen deze posities zijn is er ook één groot verschil: OOO richt zich op individuele objecten terwijl ANT en NM alleen kijken naar de relaties tussen verschillende entiteiten. We zullen nu kijken naar twee belangrijke werken uit deze stromingen: Bruno Latours *Reassembling the Social* en Jane Bennetts *Vibrant Matter*. Beide ontwikkelen een manier om objecten te conceptualiseren en deze te gebruiken in een sociale theorie.

3.1 Reassembling the Social

In het vorige hoofdstuk zagen we dat volgens Latour ‘het sociale’ ontstaat via relaties tussen verschillende actoren. ‘Het sociale’ is volgens Latour dus niet een geïsoleerd domein van de werkelijkheid dat apart onderzocht kan worden. We kunnen dus geen ‘sociale’ dingen onderzoeken op dezelfde manier dat de biologie levende dingen onderzoekt. Daarentegen ontstaat ‘het sociale’ in het netwerk van associaties tussen verschillende actoren. Onderzoek naar het sociale zou volgens Latour daarom niet moeten zoeken naar een ‘sociale’ uitleg, zoals bijvoorbeeld de economische, culturele of politieke invloeden die het sociale verklaren, maar moet het sociale veld in kaart brengen door de relaties tussen verschillende actoren te traceren (Latour 2005, 8). De methode die Latour ontwikkeld om deze relaties te traceren heet Actor-Network-Theory.

In *Reassembling the Social* beschrijft Latour de methode van ANT aan de hand van twee stappen: de eerste stap is het gebruik maken van onzekerheden binnen het sociale domein en de tweede stap is het opnieuw traceerbaar maken van associaties (Latour 2005, 22). Door gebruik te maken van onzekerheden kunnen schijnbaar stabiele en eenvoudige entiteiten weer complex gemaakt worden. Hoewel een bevolking van een land bijvoorbeeld als verenigde entiteit wordt gezien, bestaan er veel verschillende opvattingen over bijvoorbeeld wie tot deze bevolking behoort, welke verantwoordelijkheden een individu binnen een bevolking heeft, enz. Deze onzekerheden geven volgens Latour aan dat er geen verenigde entiteiten zijn zoals een groep of een samenleving los van de onderhandelingen tussen verschillende actoren die deze tot stand brengen. Hierdoor kan de invloed van verschillende verborgen actoren binnen een netwerk van relaties weer zichtbaar worden gemaakt. Vervolgens beschrijft Latour in het tweede deel hoe

dit constant veranderende netwerk van actoren weer gestabiliseerd kan worden en hoe het sociale domein opnieuw in kaart gebracht kan worden.

Latour noemt vijf bronnen van onzekerheid waar onderzoek naar het sociale domein tegenaan loopt: onzekerheid over groepen, handelingen, soorten actoren, feiten en onderzoeksmethodes (Latour 2005, 22). Volgens Latour moeten we deze onzekerheden niet gebruiken om andere sociale theorieën te bekritisieren, maar kunnen we gebruik maken van deze onzekerheden om actoren in kaart te brengen. We zullen hier niet alle vijf onzekerheden in detail bespreken maar vooral kijken naar de belangrijkste conclusies die we uit de bespreking van onzekerheden kunnen trekken.

Ten eerste begint ANT niet bij een bepaald sociaal domein met vooraf bepaalde sociale groepen of handelingen. Daarentegen maakt ANT juist gebruik van de onzekerheden die er bestaan rondom gevestigde sociale domeinen. Binnen een samenleving bestaan er altijd bijvoorbeeld verschillende opvattingen over wat er precies allemaal binnen de grenzen van deze samenleving valt. Deze verschillende opvattingen leiden dus tot bepaalde onzekerheden over deze samenleving. De onzekerheden kunnen gebruikt worden om de al afgebakende grenzen van het sociale domein opnieuw te bevragen (Latour 2005, 31). Wanneer we bijvoorbeeld twee bevolkingsgroepen onderscheiden op basis van culturele verschillen leggen we van tevoren al een criterium voor groepsvorming vast. In plaats van het abstracte begrip ‘cultuur’ te gebruiken om van tevoren de grenzen van een bepaalde bevolkingsgroep af te bakenen, kunnen we volgens Latour beter naar de groepsvorming zelf kijken. Actoren bakenen volgens Latour zelf constant de grenzen van hun groep af:

These are constantly at work, justifying the group's existence, invoking rules and precedents and [...] measuring up one definition against all the others. Groups are not silent things, but rather the provisional product of a constant uproar made by the millions of contradictory voices about what is a group and who pertains to what. (Latour 2005, 31)

Een groep wordt dus afgebakend door de onderhandeling tussen verschillende actoren over wat de groep is. Groepen zijn daarom ook niet alleen dat wat de actoren al eerder gevormd hebben, maar worden ook constant gedefinieerd en herdefinieerd door verschillende actoren en hun handelingen. Ook bepalen actoren binnen een groep dus zelf welke actoren er allemaal zijn en hoe ze zich tot deze actoren verhouden.

De onzekerheden kunnen dus gebruikt worden om actoren zelf hun sociale domein te laten definiëren. Sociologen hebben volgens Latour namelijk de neiging om voor actoren te

bepalen waar het sociale domein uit bestaat. (Latour 2005, 41-42). Latour geeft het volgende voorbeeld:

[...] when a pilgrim says, 'I came to this monastery because I was called by the Virgin Mary.' How long should we resist smiling smugly, replacing at once the agency of the Virgin by the 'obvious' delusion of an actor 'finding pretext' in a religious icon to 'hide' one's own decision? (Latour 2005, 48).

We hebben de neiging om een bepaald gedrag te interpreteren aan de hand van vooraf bepaalde sociale structuren. In plaats van de woorden van de pelgrim serieus te nemen, hebben we de neiging te denken dat er een andere 'echte' verklaring te vinden is. Door vooraf te bepalen welke actoren meetellen en welke niet lopen we echter het risico bepaalde verrassende invloeden van actoren te missen.

Volgens Latour handelt een actor altijd onder invloed van andere actoren. Zoals we echter hebben gezien in het eerste hoofdstuk moeten we actoren zien als bemiddelaars in plaats van als intermediairs. Een bemiddelaar geeft een bepaalde invloed niet alleen door, maar transformeert deze ook. Latour zegt daarom dat bemiddelaars vertalen. Hierdoor kan een bemiddelaar ook niet gereduceerd worden tot de invloed die hij vertaald (Latour 2005, 108). Een schip in de VOC is bijvoorbeeld niet slechts een intermediair die alleen ten dienste staat van bijvoorbeeld het transport van goederen, maar een bemiddelaar die het transportproces zelf verandert. Een schip bepaalt bijvoorbeeld de limieten van hoeveel er kan worden vervoerd, hoe snel dit proces verloopt, etc. In plaats van dat het schip slechts ten dienste staat van bijvoorbeeld de specerijenhandel als sociaal domein draagt het schip als volwaardige actor bij aan de creatie van dit domein.

Verder vormen verschillende bemiddelaars die elkaar vertalen een netwerk. Dit netwerk kan getraceerd worden door de vertalingen tussen bemiddelaars te volgen (Latour 2005, 128). Volgens Latour is het doel van ANT om een beschrijving te geven van netwerken. Een beschrijving, in tegenstelling tot een uitleg, laat associaties zien in plaats van deze te reduceren tot een achterliggende oorzaak. Een goede beschrijving van een netwerk vermeerdert volgens Latour het aantal bemiddelaars ten opzichte van het aantal intermediairs. Door de concrete vertalingen tussen actoren te volgen kunnen associaties in kaart gebracht worden en worden abstracte 'sociale verklaringen' overbodig (Latour 2005, 138). ANT verzet zich namelijk tegen het idee dat achter alle interacties tussen verschillende entiteiten een bepaald principe schuilt dat dit netwerk kan verklaren. Het vervangen van intermediairs met bemiddelaars laat namelijk zien dat elk netwerk oneindig complex gemaakt kan worden. Een goede beschrijving van een

netwerk geven is echter ingewikkeld. Wanneer we bijvoorbeeld terugkijken naar het eerdere voorbeeld van het VOC-schip zien we dat hoewel het schip in dit voorbeeld zelf een bemiddelaar is, de onderdelen van dit schip impliciet tot intermediairs worden gemaakt die slechts ten dienste staan van de functie van het schip. We zouden daarentegen onderdelen zoals het materiaal van het schip, de bemanning, enz. ook als bemiddelaars kunnen behandelen. Er moet dus ook een keuze worden gemaakt in de manier waarop een netwerk in kaart gebracht wordt.

Het tweede deel van *Reassembling the Social* gaat daarom over hoe associaties getraceerd kunnen worden. Aan de ene kant is er een probleem met actoren reduceren tot hun context omdat deze actoren ook bijdragen aan het maken van deze context. Hierdoor gaan bijvoorbeeld de transformerende handelingen van het VOC-schip op in de bredere context van de specerijenhandel. Aan de andere kant is elke actor zelf ook de context voor verschillende interacties op een kleinere schaal. Wanneer we bijvoorbeeld het schip als actor zien gaat dit ten koste van de interacties tussen de onderdelen van het schip. Volgens Latour levert dus zowel het gebruik van globale structuren als lokale interacties problemen op (Latour 2005, 168-169).

Volgens Latour kan dit probleem worden opgelost door het nieuwe sociale veld dat we in kaart proberen te brengen zo 'plat' mogelijk te houden. Net als bij de platte ontologie die we in hoofdstuk 1 zagen, is het dus van belang dat geen van de actoren gereduceerd wordt tot slechts het gevolg van bijvoorbeeld een sociale context of onderliggende structuur:

To do so we have to invent a series of clamps to hold the landscape firmly flat and to force, so to speak, any candidate with a more 'global' role to sit beside the 'local' site it claims to explain, rather than watch it jump on top of it or behind it. (Latour 2005, 173-174).

Een globale structuur zoals 'de samenleving' kan bijvoorbeeld worden bedacht vanuit een specifieke lokale plaats, zoals het kantoor van een sociale wetenschapper, en kan vervolgens een functie hebben in een netwerk. Deze globale structuren kunnen in ANT echter niet gebruikt worden als verklaring van lokale interacties. Lokale actoren structureren namelijk hun wereld, die bestaat uit de connecties die ze vormen met andere actoren (Latour 2005, 176).

Het blijft echter nog steeds de vraag wat een lokale interactie precies is. Zoals we met het voorbeeld van het schip zagen lijkt het alsof we een actor oneindig kunnen opdelen in verschillende actoren en bestaan er dus ook oneindig veel interacties tussen deze actoren. Volgens Latour zijn lokale interacties het resultaat van eerdere interacties. Net als dat globale structuren gestructureerd worden, worden actoren volgens Latour gelokaliseerd door de

verschillende relaties met andere actoren (Latour 2005, 193-194). Lokaliseren is hierbij niet slechts een menselijke handeling, ook niet-menselijke actoren lokaliseren andere actoren. Volgens Latour wordt bijvoorbeeld een klaslokaal een gelokaliseerd door bijvoorbeeld het ontwerp dat ooit gemaakt is door een architect, het materiaal waaruit het bestaat, enz. (Latour 2005, 194-195). Dit bepaalt echter niet de toekomstige relaties. Hierdoor wordt het klaslokaal niet gereduceerd tot gevolg van een structuur, maar wordt het een actor die nieuwe lokale interacties kan aangaan.

ANT is dus vooral een methode om verschillende actoren in kaart te brengen. Het is dus niet de bedoeling dat de beschrijvingen die met ANT worden gemaakt uiteindelijk als een verklaring van een sociaal domein gelden. Dit zien we duidelijk terug in het voorbeeld van de pelgrim: wie weet wat de ‘echte’ redenen van zijn handelingen zijn? Zijn eigen verklaring is uiteindelijk de enige connectie die we kunnen volgen. Ik denk echter dat deze onzekerheid over een bepaalde oorzaak niet betekend dat er uiteindelijk geen echte oorzaak bestaat. Volgens mij is dit dan ook één van de problemen van ANT waar Harman voorbij probeert te gaan. Harman wil uiteindelijk iets over deze oorzaak kunnen zeggen, oftewel, over het object dat voorafgaat aan deze relatie.

3.2 Vibrant Matter

In het boek *Vibrant Matter* probeert Jane Bennett een manier te vinden om de dingen die niet-menselijke lichamen doen te conceptualiseren. Ze probeert hiervoor een vorm van materialisme te formuleren die ze vitaal materialisme noemt. Volgens Bennett is alle materie in staat andere materie te beïnvloeden. Bennett noemt dit *Thing-Power* (Bennett 2010, 2). Het materialisme waar Bennett voor pleit neemt naast menselijk handelen ook de invloed van niet-menselijke dingen serieus, ook wanneer deze buiten het menselijke begrip hiervan vallen. Dit in tegenstelling tot het materialisme dat lichamen ziet als sociaal geconstrueerd en daardoor slechts als het gevolg van culturele en historische praktijken. Het gevolg van dit soort materialisme is dat er in zijn geheel niet meer gesproken kan worden over de kracht van materie buiten het menselijke begrip hiervan. Levi Bryant bekritiseert dit soort materialisme op een soortgelijke manier. In plaats van te spreken over materiële entiteiten, heeft dit soort materialisme het volgens hem slechts over de manier waarop mensen deze conceptualiseren: “It has nothing to do with processes that take place in the heart of stars, suffering from cancer, or transforming fossil fuels into greenhouse gases. We wonder where the materialism in materialism is.” (Bryant 2014, 2). Bryant noemt bijvoorbeeld de invloed van Marx op materialistische theorieën:

This arose, in part, from the influence of Marx's analysis – who was not himself guilty of what today is called “historical materialism” – of commodity fetishism, which showed how we relate to things under capitalism is, in *reality*, a relation between people. [...] However, somehow – contrary to Marx's own views – this thesis became the claim that things aren't *real*, or that they are merely crystallizations of the *social* and *cultural*. (Bryant 2014, 2-3)

Bennett en Bryant proberen beide dus weer een rol te geven aan niet-menselijke materiële dingen in de filosofie.

Met het begrip *Thing-Power* bedoelt Bennett echter niet dat materiële lichamen onveranderlijke entiteiten, ‘dingen’, zijn. Materialiteit is volgens haar “[...] as much force as entity, as much energy as matter, as much intensity as extension.” (Bennett 2010, 20). Materiële lichamen zijn volgens Bennett altijd sociale lichamen die bestaan in associatie met andere lichamen waardoor ze beïnvloed worden en die ze zelf beïnvloeden. Verschillende materiële elementen kunnen volgens Bennett een assemblage vormen die schijnbaar als individu kunnen functioneren maar eigenlijk het resultaat zijn van de invloed die de verschillende elementen die hierbinnen vallen onderling op elkaar uitoefenen (Bennett 2010, 23-24). Als voorbeeld van een assemblage beschrijft Bennett een elektriciteitsnet dat bestaat uit verschillende elementen, zowel menselijk als niet-menselijk. Het is hier niet zozeer van belang wat de individuele componenten van dit elektriciteitsnet zijn, maar wat deze assemblage doet. Het elektriciteitsnet heeft een zekere *agency*, oftewel, het kan andere entiteiten beïnvloeden. De verschillende manieren waarop het elektriciteitsnet *agency* heeft werden duidelijk tijdens een grote storing:

The electrical grid, by blacking out, lit up quite a lot: the shabby condition of the public-utilities infrastructure, the law-abidingness of New York City residents living in the dark, the disproportionate and accelerating consumption of energy by North Americans, and the element of unpredictability marking assemblages composed of intersecting and resonating elements. Thus spoke the grid. One might even say that it exhibited a communicative interest. (Bennett 2010, 26)

De assemblage wordt dus door vele factoren beïnvloedt, maar beïnvloedt zelf ook vele andere dingen. Het voordeel van het gebruik van assemblages is dat we de complexiteit van materie er beter mee kunnen begrijpen doordat *agency* verdeeld is over vele elementen (Bennett 2010, 36-37).

Assemblages worden ook constant verandert door andere entiteiten. Het menselijke lichaam is volgens Bennett bijvoorbeeld ook een assemblage die gevoelig is voor invloeden van buitenaf. Bennett gebruikt voedsel als voorbeeld om zowel de *Thing-Power* van niet-menselijke materie aan te tonen als de fundamentele instabiliteit van een assemblage zoals het menselijke lichaam te laten zien. Zo stimuleert bepaald voedsel bijvoorbeeld de wil van het lichaam om het te eten. Ook kan voedsel nadat het door het lichaam is opgenomen ook invloed hebben op bepaald gedrag van het lichaam (Bennett 2010, 40-41). Voedsel wordt dus niet alleen geassimileerd tot het lichaam, het wordt zelf ook een actieve component van deze assemblage. Het gevolg hiervan is dat menselijk handelen ook niet meer gezien kan worden als voortkomend uit één individu, maar als iets dat het ontstaat vanuit verschillende bronnen zowel binnen als buiten deze assemblage.

Bennett onderscheidt het vitale materialisme van zowel het mechanisch georiënteerde materialisme als het vitalisme. Ten eerste is materie volgens Bennett actief en in staat dingen te veranderen. Materie is dus meer dan slechts een levenloos mechanisme, waaruit de activiteit van materie kan worden afgeleid uit de reeks oorzaken die eraan voorafgaan. Bennett denkt dat deze voorstelling van materie vaak samengaat met het idee dat het actieve menselijke subject tegenover de passieve wereld staat waar het gebruik van kan maken.

[...] the world appears as if it consists only of active human subjects who confront passive objects and their law-governed mechanisms. This appearance may be indispensable to the action-oriented perception on which our survival depends (as Nietzsche and Bergson each in his own way contends), but it is also dangerous and counterproductive to live this fiction all the time (as Nietzsche and Bergson also note), and neither does it conduce to the formation of a “greener” sensibility. (Bennett 2010, preface xiv)

De handelingen van materie zijn daarentegen volgens Bennett emergent, dat wil zeggen, ze zijn niet af te leiden uit een reeks van voorafgaande oorzaken. Dit komt volgens Bennett doordat kleine veranderingen binnen complexe assemblages al tot significante verstoringen van de normale functies van deze assemblages kunnen leiden (Bennett 2010, 42). De omgang met materie laat dit vaak al zien:

Instead of a formative power detachable from matter, artisans (and mechanics, cooks, builders, cleaners, and anyone else intimate with things) encounter a creative materiality with incipient tendencies and propensities, which are variably enacted depending on the

other forces, affects, or bodies with which they come into close contact. (Bennett 2010, 56)

Maar deze activiteit komt volgens Bennett, in tegenstelling tot wat het vitalisme beweert, niet voort uit een bepaalde kracht buiten de materie zelf. Volgens het vitalisme bestaat er namelijk een kracht buiten de materie, die het de materie mogelijk maakt te veranderen (Bennett 2010, 80). Het risico hiervan is volgens Bennett dat dit een bepaalde hiërarchie introduceert in verschillende soorten entiteiten die in de wereld te vinden zijn, bijvoorbeeld het verschil tussen leven en niet-levende entiteiten. Dit zou echter de invloed die niet-levende materie uitoefent op andere entiteiten bagatelliseren. Verder noemt ze het vitalisme “a reaction formation to mechanistic materialism” (Bennett 2010, 91), en daardoor niet meer nodig wanneer we vitaliteit aan materie zelf toekennen. Hiermee neemt Bennett ook afstand van het onderscheid tussen levensstimulerende krachten en dode materie. Materie moet daarentegen volgens Bennett zelf gezien worden als een levende en actieve stroom van verschillende krachten die tegelijkertijd aan het werk zijn (Bennett 2010, 92-93).

Als menselijk handelen ook wordt beïnvloed door niet-menselijke entiteiten heeft dit ook invloed op hoe de publieke sfeer moet worden begrepen. De vraag is echter hoe een veelheid van verschillende vitaal materiële krachten betrokken kan worden in deze publieke sfeer. Ten eerste moeten we volgens Bennett ontvankelijk worden voor deze niet-menselijke invloeden. Bennett pleit daarom bijvoorbeeld voor het gebruik van een zeker antropomorfisme wat ons in staat stelt om deze veelheid van krachten een bepaalde *agency* toe te schrijven. Het antropomorfiseren van niet-menselijke dingen kan ons volgens Bennett ontvankelijk maken van de invloed die deze materie uitoefent (Bennett 2010, 99). Ook Timothy Morton denkt bijvoorbeeld dat het gebruik van antropomorfisme een positieve bijdrage kan leveren aan het begrijpen van niet-menselijke dingen. Hij benadrukt hierbij dat antropomorfisme niet gelijk is aan antropocentrisme. Antropomorfisme is niet alleen het vormgeven van alles wat niet-menselijk is, maar daarentegen ook het mogelijk maken om ons met deze niet-menselijke entiteiten te identificeren (Morton 2012, 207).

Daarnaast maakt Bennett gebruik van John Dewey's ideeën over het ontstaan van een publiek. Een publiek is een gemeenschap van individuen die betrokken zijn bij een bepaald probleem. Volgens Dewey ontstaat een publiek doordat de handelingen van verschillende individuen of groepen een bepaald probleem opleveren. De deelnemers van een publiek vormen van tevoren nog geen gemeenschap, maar worden door een bepaald probleem een “community of strangers” (Marres 2005, 214). Klimaatverandering dwingt landen bijvoorbeeld afspraken te

maken doordat de uitstoot van broeikasgassen van het ene land ook invloed heeft op het andere land. Hoewel dit geen garantie is op samenwerking, forceert dit probleem in ieder geval een bepaalde interactie tussen de deelnemers. Deelname aan een gemeenschap is dus niet vrijwillig, maar betrokkenheid bij een probleem forceert deelnemers om in een gemeenschap te handelen. Hoewel deze gemeenschap voor Dewey een menselijke gemeenschap is, denkt Bennett dat dit idee ook aangevuld kan worden met niet-menselijke dingen (Bennett 2010, 103).

Ten slotte gebruikt Bennett ook nog de politieke theorie van Jacques Rancière om de disruptieve kracht van entiteiten op de politieke orde te beschrijven. Hoewel ook Rancière zijn theorie beperkt tot menselijke politiek betreft Bennett ook hier niet-menselijke dingen. Volgens Rancière kan de verstoring van de bestaande politieke orde problemen zichtbaar maken die eerst niet zichtbaar waren (Bennett 2010, 105). We zouden ons bijvoorbeeld kunnen voorstellen dat verstoringen door klimaatverandering, zoals watertekorten als gevolg van toenemende droogte, ons aan de vanzelfsprekendheid van onze watervoorziening kan laten twijfelen. Verder laat het ook de invloed zien die een watervoorziening op ons heeft. Waar deze namelijk altijd een passieve bron leek waar we als mensen gebruik van kunnen maken, blijkt het nu een actieve kracht uit te oefenen die een bepaalde orde in stand houdt.

Volgens Bennett is een gemeenschap dus niet zozeer een homogene groep met gedeelde interesses, maar een heterogene veelheid van materiële entiteiten die met elkaar verbonden zijn en van elkaar afhankelijk zijn door de invloed die ze constant op elkaar uitoefenen. Om deze reden is volgens Bennett eigenbelang ook een belangrijke factor in het serieus nemen van en leren luisteren naar vele soorten materiële entiteiten (Bennett 2010, 119). Antropomorfisme is dus een manier om ontvankelijk te worden voor de heterogene materialiteit, maar ook het betwijfelen van de grenzen van de mens zelf kan ons helpen om de vitaliteit van materie te begrijpen.

3.3 Problemen

Zowel Latour als Bennett betrekken niet-menselijke objecten in hun filosofie. Echter is de status van deze objecten als object ondergeschikt aan hun relaties met andere objecten. In het geval van Latour worden objecten ‘gelokaliseerd’ door andere objecten en worden dus geconstrueerd via de relaties die ze hebben met andere objecten. Ook voor Bennett zijn objecten als assemblages niet meer dan een manier om verschillende krachten te kunnen conceptualiseren. Omdat het object in beide theorieën wordt gereduceerd tot zijn relaties zouden we beide theorieën overmijnende theorieën kunnen noemen. En zoals hiervoor al genoemd hebben

overmijnende theorieën volgens Harman moeite met het verklaren van verandering. We zullen nu kijken hoe dit een rol speelt in de theorieën van zowel Latour als Bennett.

We hebben gezien hoe actoren volgens Latour volledig worden gedefinieerd aan de hand van hun relaties tot andere actoren. Volgens Harman volgt uit het bestaan van actoren dat ze bepaalde eigenschappen hebben: “For two actors to enter into relation [...], those actors must exist in order to relate. And if the actors exist they must also have qualities, for otherwise they would be featureless lumps no different from one another.” (Harman 2009, 129). In Latours relationele model worden deze eigenschappen op hun beurt ook volledig bepaald door voorgaande relaties met andere actoren. Hieruit volgt volgens Harman dat actoren in Latours model geen intrinsieke eigenschappen hebben. Harman lijkt hier de betekenis van Latours actoren verkeerd in te schatten. Het is voor Latour namelijk niet relevant wat een actor precies is en wat de intrinsieke eigenschappen ervan zijn, aangezien dit op elk moment weer onzeker kan worden gemaakt. Latour benadrukt bijvoorbeeld hoe actoren geen individuen zijn, maar worden geïndividualiseerd:

“[...] every mediator along any chain of action is an individualized event because it is connected to many other individualized events. This might offer a good place to bid farewell to the notion of ‘actor’ that I have used all along as a provisional placeholder.” (Latour 2005, 216).

Het is voor Latour dus niet de vraag wat een actor is; alleen relaties zijn voor Latour van belang. Latour lijkt, in tegenstelling tot Harman, niet geïnteresseerd in het aanwijzen van een entiteit dat achter zijn relaties ligt. Volgens Harman is er echter een verschil tussen de interne en externe relaties van een actor:

But my reliance on internal components does not entail reliance on my outer relations. I cannot exist without my components, but can very well exist without my allies. These allies may shape me in turn: but what they are shaping is me, not my previous set of alliances, most of which are not preserved in my current self at all. (Harman 2009, 131)

Volgens Harman kunnen actoren (of objecten) bestaan (of tenminste worden voorgesteld) buiten hun huidige context van relaties, zonder daarmee zelf te veranderen in iets anders. De interne componenten individualiseren een actor volgens Harman op een manier dat externe relaties dat niet doen.

Dit maakt het volgens Harman ook mogelijk om verandering te verklaren. Doordat een actor in Latours theorie volledig wordt gedefinieerd aan de hand van zijn relaties, zou elke

verandering technisch gezien een compleet nieuwe actor opleveren. Voor Latour is dit probleem niet heel belangrijk omdat een actor slechts een plaatsvervangend begrip is om een bepaald punt aan te geven binnen een netwerk van relaties. Voor Latour hoeven relaties geheel niet verklaard te worden, dit doen actoren namelijk zelf in hun onderhandelingen. Wat volgens Harman echter mist in ANT is dat ze niet kan verklaren waarom objecten in de werkelijkheid vaak juist wel stabiel blijven. In plaats van dat het object zelf verandert, veranderen er meestal maar een paar eigenschappen van het object. Zo kan bijvoorbeeld een zittend persoon een staand persoon worden, terwijl het in beide gevallen één en dezelfde persoon blijft (Harman 2009, 130). Door individuele objecten te gebruiken voor een sociale theorie kunnen we volgens Harman een onderscheid maken tussen de constante veranderingen waarbij slechts eigenschappen veranderen en symbioses waarmee het object zelf fundamenteel verandert.

Bennetts vitale materialisme loopt tegen een soortgelijk probleem aan. Hoewel Bennett denkt dat objecten werkelijk bestaan als assemblages (Bennett 2012, 231), zijn deze assemblages tijdelijke samenstelling en daarom ondergeschikt aan de ‘swirls’ van energie die eraan ten grondslag liggen. Bennett suggereert daardoor volgens Harman dat assemblages gebruikt kunnen worden om een identiteit aan objecten toe te schrijven, maar dat individuele objecten zelf niet bestaan (Harman 2014, 98-99).

Bennett’s cosmos is a throbbing matter-energy (form is not mentioned) containing local “swirls” that sometimes last long enough to be recognized (by *people*, it seems) as having a sort of fleeting identity. In order to attain a balanced perspective, we would have “to make both objects and relations the periodic focus of theoretical attention.” (Harman 2014, 99)

Bennett ziet identiteit volgens Harman als iets dat door de mens aan objecten wordt toegekend in plaats van iets dat objecten zelf hebben. Harman claimt echter dat objecten zelf werkelijk bestaan los van hun relaties, omdat deze relaties het object nooit in zijn volledigheid kunnen vangen.

Zowel Latour als Bennett leveren belangrijke bijdragen aan het ontwikkelen van een realistische metafysica die ook de rol van niet-menselijke entiteiten benadrukt, en aan de mogelijkheid van een sociale theorie die hierop gebaseerd is. Wat ze ons geven is een manier om het sociale veld in kaart te brengen door de relaties tussen verschillende actoren te volgen. Het conceptualiseren van het sociale veld, en de verschillende actoren die hierin te vinden zijn, is iets dat we niet tegenkomen in het werk van Harman. ANT is daarom een belangrijke methode om het sociale

veld in kaart te brengen. Verder wijst Bennett ons op onze afhankelijkheid van niet-menselijke objecten en kan ons helpen ontvankelijk te worden voor de stem van deze objecten. Waar deze relationele theorieën echter problemen mee hebben is om verandering in de sociale orde te conceptualiseren en met name het onderscheid tussen constante kleine veranderingen en significante veranderingen. Harmans symbiose-theorie zou daarentegen kunnen helpen om deze problemen op te lossen.

4 Kritiek op de sociale theorie van OOO

We hebben gezien dat het verschil tussen Harmans objectgerichte sociale theorie en de relationele theorieën van Latour en Bennett vooral zit in de ontologische status die ze aan objecten toeschrijven. Voor Harman zijn objecten autonome entiteiten terwijl de relationele theorieën gebruik maken van objecten, bijvoorbeeld als assemblages, die echter volledig afhankelijk zijn van het netwerk van relaties waarin ze zich bevinden. Het object is in deze theorieën niet meer dan een tijdelijke hypothese die gebruikt wordt om een complex achterliggend systeem aan te duiden. Harman merkt terecht op dat het voor dit soort theorieën moeilijk is om een onderscheid te maken tussen kleine veranderingen die constant plaatsvinden en significante veranderingen. Daarentegen kunnen we dit onderscheid beter maken met Harmans symbiose-theorie. Toch brengt het afbakenen van objecten en het bepalen van de significantie van veranderingen een aantal vragen met zich mee. In dit hoofdstuk zullen we daarom verschillende punten van kritiek op Harmans sociale theorie bespreken.

4.1 Terugkeer van het subject

Ten eerste brengt Harmans terugkeer naar wat hij een nieuw soort essentialisme noemt vragen met zich mee. Volgens Harman heeft elk object een autonoom bestaan en daarom ook een eigen essentie. Daarentegen is dit volgens Harman geen kenbare essentie omdat het werkelijke object zich terugtrekt (Harman 2016, 17). Een relationele filosofie kan daarom ook alleen slechts een deel van object beschrijven, en is daarom een overmijnende filosofie. OOO is daarentegen een speculatieve filosofie die de teruggetrokken kern van het object probeert te benaderen. Maar hoe kunnen we de juistheid van deze speculatie bepalen? Dan Zahavi vraagt zich bijvoorbeeld af of deze wending naar speculatieve filosofie in plaats van correlationisme terecht is:

It might be tempting to accuse the correlationists of committing hubris, by defining reality in terms of what we can have access to. [...] Not only do the speculative realists make claims about that which transcends us, but they (at least some of them) are also the ones who aspire to absolute knowledge. (Zahavi 2016, 301)

Vervolgens stelt hij de vraag: “What is the justification for the various (outlandish) claims being made? How should we distinguish speculation from free phantasy? A question that is particularly pressing when reading Harman.” (Zahavi 2016, 304). Thomas Lemke merkt hierbij echter op dat OOO niet op zoek is naar kennis over objecten. OOO is daarentegen een tegenmethode die de autonomie van objecten naar voren brengt door de limieten van kennis te benadrukken (Lemke 2017, 142). Het blijft hierbij echter nog steeds de vraag hoe we de methode van OOO op de juiste manier kunnen inzetten.

Lemke bekritiseert bijvoorbeeld de manier waarop Harman zijn sociale theorie gebruikt om de VOC te onderzoeken in *Immaterialism*:

The call to appreciate the richness of objects and for new thinking about them ends up with a highly subjective and impoverished account. Not only does Harman revitalize old and outdated traditions of historiography that focused on ‘great men’ in accounting for historical developments and events, he also fails to give an explanation of what qualifies a particular human being (or object) as ‘outstanding’. The account remains ultimately arbitrary – even if it is presented as a new ‘research program’. (Lemke 2017, 143-144)

Harman kiest volgens Lemke voor een methode die waarheidsclaims vermijdt om de fundamentele onzekerheid over het autonome object te bewaken. Dit levert volgens Lemke echter een bepaald narratief op dat veel algemene claims maakt, maar complexere vraagstukken vermijdt, zoals wat bepaalde objecten significant maakt voor symbiotische verandering. Lemke verwijst hier naar Harmans claim dat symbioses voortkomen uit de relatie tussen het object en een ander uitzonderlijk object, waaronder ook uitzonderlijke individuen, ‘great men’, vallen. Harman schrijft:

[...] we begin with a hunt for remarkable individuals only because the proximate source of a new stage is more often linked with the idiosyncratic vision or will of one person than the statistical average of a committee or nation. For these are generally among the background conditions already factored into the status quo rather than proximate causes or catalysts for changing it. (Harman 2016, 56)

Wat Lemke mist is dat deze uitzonderlijke objecten volgens Harman niet van zichzelf uitzonderlijk zijn, en dat hij daarom ook geen bewondering voor deze objecten uitspreekt, maar dat uitzonderlijke objecten van belang zijn in relatie tot een bepaald sociaal object. Uit de

constatering dat Coen een uitzonderlijk persoon is in relatie tot de VOC, blijkt bijvoorbeeld niet dat hij een uitzonderlijk persoon was in het algemeen. Verder is het identificeren van uitzonderlijke objecten niet zo arbitrair als Lemke denkt. Symbioses verklaren namelijk koersveranderingen tijdens het leven van een object die niet kunnen worden afgeleid aan de hand van de context waarin het object zich normaal gesproken bevindt. Een VOC zonder Coen zou bijvoorbeeld een heel andere VOC geweest zijn, hoewel het in essentie nog steeds de VOC geweest zou kunnen zijn.

Daarnaast geeft OOO's speculatieve methode volgens Lemke een grote rol aan het subjectieve oordeel van de onderzoeker zelf. Als het object namelijk daadwerkelijk onkenbaar is, kunnen de grenzen hiervan alleen bepaald worden aan de hand van het subjectieve oordeel van de onderzoeker. Verschillende critici zien dit als een risico van OOO's methode. Dit oordeel kan volgens hen namelijk niet neutraal zijn. Daarentegen worden objecten volgens deze critici juist gemaakt door deze subjectieve beoordeling. Cecilia Åsberg, Kathrin Thiele en Iris van der Tuin schrijven bijvoorbeeld: "Thinking together, things and/or (non)humans, demands a diverse form of scholarly accountability. And speculation, in turn, becomes a very material process, a performative process of the world, a form of worlding itself." (Åsberg, Thiele & van der Tuin 2015, 152). Ze vergelijken de positie van OOO met wat Donna Haraway een 'god trick' (Haraway 1988, 581) noemt, oftewel, een positie die alles kan observeren zonder zelf in de wereld te zijn. In werkelijkheid is dit een subjectieve positie die ook medebepaald wordt door de context waarin het subject gesitueerd is.

The move to the object is, we claim, not a move away from but rather a renewed move towards the Subject (with a capital S). We have proposed instead that the feminist instinct asks us now, more urgently than ever, to 1) reassess and take stock of our skills in reading context, and 'reading out of context', and 2) situate our speculative worldings without referral to god-tricks. (Åsberg, Thiele & van der Tuin 2015, 164)

Objecten hebben vanuit dit opzicht geen autonomie, maar zijn een co-creatie van een observerend subject en de context waarbinnen deze observatie plaatsvindt.

Waar Harman's sociale theorie volgens deze critici dus vooral tekortschiet is dat het te weinig rekening houdt met dat onze subjectieve positie een vertekend beeld van de werkelijkheid geeft, en beïnvloed wordt door de context waarin we ons bevinden. Hier is Harman zelf zich in ieder geval ook van bewust. We maken volgens OOO namelijk nooit direct contact met werkelijke objecten, maar karikaturiseren deze objecten op basis van hoe we ze ervaren (Harman 2017, 100). Daarnaast is het bijvoorbeeld volgens Bennett ook nodig om de

dingen buiten ons te antropomorfiseren om ze beter te begrijpen (Bennett 2010, 99). Het is echter de stap van de ervaring van het object naar speculatie over het werkelijke object waar Harmans critici moeite mee hebben. Volgens Åsberg, Thiele en van der Tuin gaat speculatie binnen feministisch gedachtegoed bijvoorbeeld over het betwijfelen van de voor werkelijk gehouden structuren en het vormen van nieuwe narratieven. Speculatie wordt daarom ook altijd beïnvloedt door een bepaalde context, zoals ethische of politieke overtuigingen (Åsberg, Thiele & van der Tuin 2015, 158).

Het is echter onduidelijk of deze kritiek ook echt standhoudt tegenover Harmans theorie. Ten eerste is het namelijk niet helemaal duidelijk wat het ‘Subject’ is waar OOO volgens Åsberg, Thiele en van der Tuin naar terugkeert. Ze lijken te suggereren dat OOO claimt om universele uitspraken te kunnen doen over de werkelijkheid. Hoewel OOO bepaalde claims maakt over de structuur van de werkelijkheid in het algemeen, namelijk als een verzameling van individuele autonome objecten die zich van elkaar terugtrekken en daarom alleen indirect contact kunnen maken, bestaat er voor OOO geen zekerheid over de aard van specifieke objecten. Daarom kunnen we hooguit slechts indirect toespelen op de teruggetrokken kern van deze objecten. De vraag naar of een object werkelijk bestaat en wat de essentie van een object is, kan nooit met zekerheid beantwoord worden. Åsberg, Thiele en van der Tuin lijken aan te nemen dat speculeren over de werkelijkheid ook altijd samengaat met de claim dat we de werkelijkheid ook kennen. Harman probeert echter een theorie te formuleren waarmee we op een indirecte manier over de werkelijkheid te kunnen spreken, zonder deze in letterlijk taalgebruik te vangen. In het volgende hoofdstuk zullen we hier dieper op ingaan.

Los van het feit dat de voorgenoemde kritiek sterk neigt naar het overmijnen van het object, de grenzen van het object lijken namelijk alleen in de ogen van een, vermoedelijk menselijke, beoordelaar te bestaan, denk ik dat het onterecht is om elke speculatieve filosofie te beschuldigen van een ‘god trick’. Binnen Harmans speculatieve filosofie in het bijzonder gaat het namelijk niet om uitputtende kennis van het werkelijke object buiten de waarneming, maar om het indirect toespelen op het werkelijke object dat ook los van elke relatie bestaat. We kunnen het probleem daarom beter enigszins herformuleren en niet de werkelijkheidsaanspraak van OOO’s sociale theorie aan de kaak stellen, maar de gevolgen die het creëren van speculatieve narratieven kan hebben op kennisproductie.

Dit is bijvoorbeeld te vinden in het werk van Michel Foucault. In *Object-Oriented Ontology* bespreekt Harman kort het werk van Foucault. Hoewel hij dit vooral bekritiseert, prijst Harman Foucault voor het ontmaskeren van objecten die slechts schijnbaar een eenheid vormen (Harman 2017, 2015). Foucault noemt bijvoorbeeld ‘waanzin’ als een schijnbaar

verenigd object dat als een overkoepelende term gebruikt wordt voor vele verschillende individuele gevallen. Foucault concludeert daarom dat niet alleen de waanzin, maar elk verenigd object wordt geconstrueerd als gevolg van de verschillende uitspraken die hierover worden gedaan. Foucault noemt dit een *discours* (Foucault 1969, 45-46). Hoewel Harman, in mijn ogen, terecht oordeelt dat uit het bestaan van schijnbare eenheden nog niet volgt dat elke eenheid slechts het gevolg is van *discours* (noch van de onderhandelingen waar ook niet-menselijke objecten bij zijn betrokken, zoals ANT claimt), valt het niet te ontkennen dat het poneren van bepaalde eenheden grote gevolgen kan hebben, zoals we bijvoorbeeld zien in Foucaults voorbeeld van de waanzin. En hoewel Harman schijnt te erkennen dat er ook schijnbare eenheden bestaan, valt uit zijn theorie niet direct af te leiden hoe we hiermee om moeten gaan.

Hoewel het daarnaast de intentie van OOO is om niet-menselijke objecten op gelijke voet te plaatsen met de mens, en ook aandacht te besteden aan interacties tussen objecten zonder dat de mens aanwezig is, leidt dit volgens deze critici echter tot tegenvallende resultaten. Hoewel Bennett aangeeft deze poging om mens en niet-menselijke entiteiten op gelijk niveau te plaatsen te waarderen, denkt ze dat dit ook bereikt kan worden door de vitale en creatieve krachten van niet-menselijke lichamen te benadrukken in plaats van hun teruggetrokkenheid (Bennett 2012, 230). Volgens Norah Campbell, Stephen Dunne en Paul Ennis kan de focus op de teruggetrokkenheid van objecten daarnaast ook juist zorgen voor een bepaalde passieve houding tegenover de grote menselijke invloed van de mens op niet-menselijke dingen. Daarentegen kan het reduceren van objecten tot wat ze doen ook juist redenen geven om op een andere manier met deze objecten om te gaan: “Appeal does not necessarily have to produce a paternalistic-arrogant-instrumentalist attitude to the nonhuman. It could foster a normativity that withdrawal cannot: responsibility.” (Campbell, Dunne & Ennis 2019, 130). Een relationele sociale theorie kan volgens hen daarom ook iets zeggen over normativiteit.

Het is echter niet vanzelfsprekend dat een relationele sociale theorie vragen rondom normativiteit beter kan beantwoorden dan een object-georiënteerde theorie. Laten we bijvoorbeeld kijken naar een object zoals klimaatverandering. Een relationele theorie zou kunnen wijzen op de vele oorzaken van klimaatverandering, en daarbij ook nieuwe en verrassende actoren kunnen vinden die hieraan een bijdrage leveren. In de lijn van het argument van Campbell, Dunne en Ennis zouden we kunnen zeggen dat het identificeren van deze actoren een bepaald gevoel van verantwoordelijkheid kan opleveren. Wanneer we ons bijvoorbeeld bewust zijn van de bijdrage van ons energieverbruik aan klimaatverandering, kunnen we ons gedrag aanpassen. Wanneer we genoeg van deze relaties geïdentificeerd hebben, kan onze

bijdrage aan klimaatverandering gradueel verminderd worden. Maar hoe verhouden deze individuele bijdrage zich tegenover het gehele probleem? Zouden we daarentegen met Harman's theorie niet kunnen zeggen dat de ene bijdrage aan klimaatverandering significanter is dan de andere? We zouden bijvoorbeeld kunnen zeggen dat de vele individuele bijdragen slechts het gevolg zijn de algemene beschikbaarheid en betaalbaarheid van fossiele brandstoffen. We zouden bijvoorbeeld de fossiele brandstofindustrie kunnen zien als een symbiotische verandering voor het object 'klimaatverandering'. Hoewel er natuurlijk onderzocht moet worden welke actoren een bijdrage leveren, en dit is dan ook het sterke punt van relationele theorieën, kan een object-georiënteerde sociale theorie op deze manier juist wel de basis zijn voor politieke en normatieve oordelen.

4.2 Latours Anti-metafysica

Ook Latour probeert de stap naar een essentialisme te vermijden. Actoren hebben volgens Latour altijd een bepaalde opvatting over de werkelijkheid buiten zichzelf, en hanteren dus een eigen metafysica. Claims over de werkelijkheid kunnen binnen een groep actoren daarom controversieel zijn (Latour 2005, 51). Het samenvoegen van deze verschillende werkelijkheidsopvattingen in een gemeenschappelijke werkelijkheidsopvatting is daarom ook een proces dat plaatsvindt binnen een groep van actoren, in plaats van iets dat te vinden is in de werkelijkheid zelf (Latour 2005, 118). Een coherente ontologie wordt geconstrueerd door de onderhandelingen tussen verschillende actoren. Wanneer we bijvoorbeeld in de ochtend ons huis verlaten verwachten we dat we hier later weer naartoe kunnen terugkeren. Deze werkelijkheidsopvatting kan echter ook betwist worden. Iemand zou bijvoorbeeld kunnen proberen ons ervan te overtuigen dat ons huis tijdens onze afwezigheid verdwenen is. Onze impliciete metafysische aanname dat objecten buiten onze waarneming een bepaalde continuïteit hebben wordt dan in twijfel getrokken. Hierdoor komen we erachter dat onze impliciete metafysische aannames niet vanzelfsprekend zijn. Het is echter belangrijk dat ook niet-menselijke actoren, zoals het huis zelf, invloed hebben op het vormen van een collectief werkelijkheidsbeeld. Actoren hebben dus zelf onvermijdelijk impliciete opvattingen over de werkelijkheid. Latour zelf probeert deze echter niet te verenigen en te systematiseren.

Een probleem met deze opvatting over de werkelijkheid is dat claims over bijvoorbeeld het voortbestaan van het huis tijdens onze afwezigheid volledig afhankelijk zijn van onze impliciete opvatting van de werkelijkheid. Harman probeert deze metafysische claims daarom te systematiseren. Wat Harman probeert aan te tonen is dat het bestaan van het huis niet slechts

een metafysische aanname is, maar dat het huis werkelijk bestaat. Nora Hämäläinen en Turro-Kimmo Lehtonen denken echter dat er geen goede reden is voor de systematisering:

A basic presupposition that we work from is that metaphysical claims (and critiques of the metaphysical assumptions of others) can be made for a variety of purposes and in a variety of styles, many of which have little to do with metaphysical ‘theory’ or ‘system building’ of the kind presupposed by Harman. Different purposes prompt different styles of metaphysics. (Hämäläinen & Lehtonen 2016, 24)

Latours metafysica is volgens hen pragmatisch en altijd verbonden met een bepaald doel. Een algemene systematische metafysica zoals Harman voorstelt is in dit opzicht niet voor te stellen.

In plaats van een eigen systematische metafysica te formuleren, probeert Latour volgens Hämäläinen en Lehtonen om de eigen impliciete metafysica van groepen en actoren expliciet te maken. De concepten die Latour ontwikkeld om actoren te onderzoeken zijn daarom ook geen metafysische begrippen, maar hulpmiddelen om de taal van actoren te begrijpen. Volgens Latour zijn deze concepten deel van een pragmatische ‘infra-taal’ die zelf geen conclusies trekt maar helpt om de taal van actoren zelf te begrijpen (Latour 2005, 49). In dit opzicht is Latours filosofie juist een anti-metafysica die zelf geen systemen construeert, maar die probeert te begrijpen hoe actoren hun eigen systemen vormgeven.

Ik denk dat we kunnen stellen dat metafysica voor Latour inderdaad meer een methode is om onderzoek te doen dan een systeem dat iets zegt over dingen in de wereld. Dat wil zeggen: metafysische aannames zijn voor Latour altijd (impliciet) aanwezig zowel binnen de filosofie als in wetenschappelijk onderzoek. Deze aannames kunnen echter op elk moment controversieel gemaakt worden door onderhandelingen tussen verschillende actoren. In principe geldt dit ook voor Harmans theorie omdat we nooit met zekerheid iets over de werkelijkheid kunnen zeggen. Maar waar voor Latour de ene metafysische aanname niet per definitie beter is dan de andere (hoogstens overtuigender), is dit voor Harman niet het geval. Een metafysische aanname is volgens Harman namelijk beter wanneer deze dichter bij het werkelijke object komt, hoewel we niet met zekerheid kunnen bepalen of dit is gelukt.

4.3 Theoretische verschuivingen

Ten slotte zijn er ook vragen rondom de methode die Harman gebruikt om sociale objecten te onderzoeken. In *Immaterialism* onderzoekt Harman de VOC als sociaal object aan de hand van een historische analyse van de VOC. De archeologen Þóra Pétursdóttir en Bjørnar Olsen stellen

de vraag in hoeverre het materiaal waar Harman zijn onderzoek op baseert de resultaten beïnvloedt:

How would an archaeological approach to the VOC, which obviously also included wrecked and sunken ships, released ballast, deserted harbours, distributed goods and derelict fortresses, have affected his theory? Would a concern with these tactile components of the VOC, with abandoned and derelict things, not have led to a somewhat different conception of objects and object careers, than one based on written records of a well-functioning and networked ‘social’ VOC? (Pétursdóttir & Olsen 2018, 101)

In tegenstelling tot de VOC in de geschiedenisliteratuur zijn de objecten waar de archeologie zich mee bezig houdt vaak aangetast, versplinterd en incompleet.

Om deze reden maakt het een verschil welke theorie gebruikt wordt om objecten te onderzoeken. In plaats van een ‘one-size-fits-all’ theorie, denken Pétursdóttir en Olsen dat de theorie die gebruikt wordt voor onderzoek zich moet aanpassen aan de objecten die ermee onderzocht worden (Pétursdóttir & Olsen 2018, 102). Theorievorming vindt volgens Pétursdóttir en Olsen namelijk pas plaats nadat we in aanraking zijn gekomen met materiële objecten. Hierdoor kan bijvoorbeeld het onderzoeken van wrakken van VOC-schepen een andere theorie opleveren dan het onderzoeken van de VOC via geschiedenisboeken. Hiermee weerspreken Pétursdóttir en Olsen niet noodzakelijk Harmans analyse van de VOC, maar suggereren dat bijvoorbeeld een archeologische theorie de VOC op een andere manier zou kunnen benaderen.

Ook de archeoloog Tim Flohr Sørensen benadrukt dat archeologische vondsten niet per se bijdragen aan het onderzoeken van een verenigd object, maar dat ze juist veel specifieke details opleveren. Hoewel Sørensen het met Harman eens is dat objecten niet gereduceerd kunnen worden tot hun eigenschappen of relaties, archeologische vondsten zijn immers objecten die juist verwijderd geraakt van hun voormalige context, komt het in de archeologie vaak juist van pas om objecten opnieuw te koppelen aan deze context (Sørensen 2021, 5). Sørensen denkt bijvoorbeeld dat de archeologische vondst van een graf dat gedeeld wordt door een mens en een hond ons niet veel zegt over mens-dier relaties, maar dat we door deze vondst te plaatsen in een context een algemenere theorie kunnen formuleren:

Sometimes, such details may make it possible to say something about individual dogs, humans, and other objects, and from there, it may be possible to connect to additional

finds of dogs, humans, and other objects in order to make particular as well as more general statements about multispecies relations. (Sørensen 2021, 6)

Volgens Sørensen proberen archeologen hun vondsten specifiek te beschrijven in plaats van algemene conclusies te trekken. Vanuit deze specifieke beschrijvingen kunnen vervolgens algemenere theorieën worden ontwikkeld. Ook Sørensen denkt dus dat theorieën afhankelijk zijn van de objecten die onderzocht worden.

In een reactie op Pétursdóttir en Olsen schrijft Harman dat zijn theorie echter meer overeenkomsten heeft met archeologie dan met geschiedkunde. Harman maakt een onderscheid tussen de informatiedichtheid van beide disciplines. Volgens Harman geeft de geschiedkunde gedetailleerde beschrijvingen van een object in relatie tot een bepaalde context, en heeft daarom een hoge informatiedichtheid, terwijl de archeologie, door het beperkte materiaal dat beschikbaar is, een lage informatiedichtheid heeft en zich moet richten op de essentiële elementen van het object zelf. Harman noemt een medium met een hoge informatiedichtheid een ‘heet’ medium en een met een lage informatiedichtheid ‘koud’ (Harman 2019, 277). Pétursdóttir en Olsen hebben gelijk in dat het materiaal dat onderzocht wordt zelf in grote rol speelt in het maken van theorieën. Wat ze echter missen is dat niet al het materiaal even relevant is voor het vormen van een theorie. Het is bijvoorbeeld van minder belang om elk individueel onderdeel van een scheepswrak te analyseren dan om algemenere structuren hierin te ontdekken. Verder denkt Harman dat de gedetailleerde beschrijvingen die archeologen geven niet hoeven te leiden tot een informatiedichte conclusie. Oftewel, het is niet altijd het doel van archeologie om geschiedkunde te worden. In tegenstelling tot Sørensen denkt Harman bijvoorbeeld dat de vondst van een graf gedeeld door een mens en een hond juist wel iets zegt over mens-dier relaties in het algemeen omdat dit zich laat afleiden uit het bestaan van dit soort graven in het algemeen. Het specifieke graf is minder van belang aangezien het waarschijnlijk niet bijzonder was in relatie tot de context waarin het oorspronkelijk ontstaan is (Harman 2023, 70).

Het sterke punt van Harmans theorie lijkt mij dat ze juist in staat is om mee te kunnen bewegen met nieuw materiaal (archeologische vondsten, historische werken, etc.) maar daardoor niet het object in zijn geheel verliest. Aan de ene kant kunnen we met OOO bepaalde structuren ontdekken in plaats van verdwaald te raken in een eindeloze lijst van relaties. Aan de andere kant is het, doordat er geen zekerheid bestaat rondom de aard van het werkelijke object, mogelijk om deze structuren opnieuw te bevragen wanneer er nieuwe vondsten worden gedaan. Harman schrijft bijvoorbeeld:

The classification of situations as hot or cold is not necessarily static. Although it may seem unlikely, we can imagine the possible discovery of vast troves of information about, say, Saqqara in Egypt or Çatalhöyük in Turkey, in which case these sites might suddenly be transformed from archaeological into historical ones. Suddenly blessed with vast documentary evidence about these places, historians would pour in en masse, perhaps not without gloating over their ability to give precise answers to questions that decades of archaeologists had barely begun to fathom. (Harman 2019, 277)

Een nieuwe theorie zou vervolgens weer mee moeten bewegen met deze ontdekkingen. De sociale theorie van OOO is op deze manier al het soort verschuivende theorie waar Pétursdóttir en Olsen naar zoeken.

Zoals we hebben gezien benadrukken de reacties op Harmans theorie vooral het belang van de invloed die de context waarbinnen het object zich bevindt heeft op het zijn van het object. Hierom geven zij de voorkeur aan een relationele aanpak. Het probleem hiermee is dat we niets overhouden dat deze relaties kan verklaren. Harman benadrukt daarom juist de autonomie van het object ten opzichte van de context waarin het zich bevindt. Wat de kritische beschouwingen tegenover Harmans theorie in mijn ogen vooral missen is de rol die onzekerheid over het werkelijke object speelt in de Harmans theorie. In plaats van OOO te vergelijken met verouderde essentialistische theorieën die dogmatische of zelfs onderdrukkende ideeën voortbrachten moeten we kijken naar de speculatieve methode die Harman voorstelt. In plaats van de vraag te stellen wie er precies uitspraken doet over de werkelijkheid lijkt het mij beter om ons af te vragen hoe dicht de speculatieve methode van OOO ons bij het object kan brengen.

5 Speculatie in OOO

Met behulp van de kritiek benoemd in het vorige hoofdstuk kunnen we een beter beeld krijgen van de verschillen tussen het standpunt van OOO en die van de relationele theorieën. Een van de belangrijkste punten van kritiek is dat het onduidelijk is hoe de grenzen van een object volgens OOO kunnen worden bepaald. Dit leidt volgens critici namelijk tot een herwaardering van een subjectieve positie die over deze grenzen oordeelt. Het risico hiervan is dat hiermee vooroordelen van de filosoof zelf een rol kunnen spelen in het afbakenen van de grenzen van een object. In plaats van een neutrale toeschouwer, is de filosoof volgens deze kritiek een actieve deelnemer in het creëren van de werkelijkheid. Om deze kritiek te kunnen beantwoorden

moet OOO ten eerste het soort speculatie waar ze voor pleit verantwoorden. We zullen in dit hoofdstuk onderzoeken in hoeverre OOO hiertoe in staat is.

5.1 Indirecte toespelingen

Het probleem met sociale objecten dat Harman probeert op te lossen is dat sociale op elk moment vele relaties hebben, maar dat niet al deze relaties gelijkwaardig zijn. Dit onderscheid tussen verschillende soorten relaties kan pas gemaakt worden wanneer we rekening houden met het werkelijke object die achter deze relaties schuilgaat. Het probleem met relationele theorieën ze niet anders kunnen dan het object overmijnen en daardoor ook geen onderscheid kunnen maken in verschillende soorten relaties. Dit is voor Harman de reden dat de filosofie zich moet richten op objecten die meer zijn dan wat we in duo-mijnende begrippen over ze kunnen zeggen. Dit betekent niet dat OOO geen problemen met zich meebrengt, het is blijft ook binnen OOO bijvoorbeeld nog steeds de vraag hoe teruggetrokken objecten relaties kunnen vormen. OOO kan echter met deze problemen om gaan op een manier waarop een relatiegerichte filosofie dat niet kan, door namelijk toe te spelen op de werkelijke objecten die achter deze relaties liggen.

Zoals we hebben gezien kunnen we volgens Harman slechts indirect op het werkelijke object toespelen. Dit heeft gevolgen voor het soort realisme waar Harman voor pleit. Het risico van een naïef realisme is volgens Harman dat deze aanneemt dat de werkelijkheid direct toegankelijk is. Het realisme van OOO sluit daarentegen van tevoren uit dat we iets met zekerheid over het object kunnen zeggen (Harman 2016, 17). We kunnen daarentegen alleen naar het bestaan van dit teruggetrokken object verwijzen. Zo kunnen we bijvoorbeeld toespelen op het object via metaforen. Met een metafoor proberen we bepaalde eigenschappen aan een object toe te schrijven. Het voorbeeld dat Harman hiervoor vaak gebruikt is de metafoor: “The cypress is a flame” (Harman 2005, 105). Volgens Harman schrijven we met een werkende metafoor bepaalde ervaren eigenschappen (SQ) toe aan een werkelijk object (RO), in dit geval de eigenschappen van de vlam aan de cipres. Maar omdat het object zich terugtrekt zullen we dit moeten vervangen door iets waar we wel toegang tot hebben: onszelf. Harman gebruikt het begrip ‘theatraliteit’ (*theatricality*) om onze eigen rol in het verenigen van een object met bepaalde eigenschappen binnen een metafoor aan te geven (Harman 2017, 83). We spelen als het ware de rol van de cipres en verbinden de eigenschappen van de vlam hieraan.

De capaciteit van de mens zelf om deze theatrale verbinding te maken speelt in deze zin dus inderdaad een rol in het speculeren over werkelijke objecten. Het moet namelijk de plaats innemen van een teruggetrokken werkelijk object en daar bepaalde eigenschappen aan toeschrijven. Daarentegen is het niet zo dat het object geen rol speelt binnen metaforisch

taalgebruik. Niet elke metafoor is namelijk effectief. Een metafoor werkt bijvoorbeeld niet wanneer de eigenschappen van de twee termen die erin voorkomen te makkelijk uitgewisseld kunnen worden, zoals in de vergelijking “Een bus is als een auto“, maar ook niet wanneer er helemaal geen connectie is, zoals “Een bus is als een boom“. Een metafoor laat juist de kloof zien tussen de eigenschappen van het object die we waarnemen en het werkelijke object zelf dat ontsnapt aan letterlijke beschrijving. Het is daarvoor dus wel een vereiste dat de connectie tussen het object en de eigenschappen die we eraan toeschrijven een zwakke connectie is, die het mogelijk maakt om voorbij de oppervlakkige eigenschappen van het object te gaan.

Aangezien OOO niet uit is op kennis, maar op het indirect toespelen op werkelijke objecten, is het van belang om te kijken hoe dit naar voren komt in Harman's sociale theorie. Harman benadrukt bijvoorbeeld de gelijkenis tussen metaforen en symbioses:

[...] OOO focuses instead on several stages in the development of an object: stages triggered for the most part not by internal developments, but by symbiotic transformation. Such interaction is not the literal combination of two terms sharing something in common (‘a pen is like a pencil’), as we see at the moment when objects are born. Instead, it is the half-failed combination we find in metaphor (‘a cypress is a flame’). (Harman 2017, 119)

Dit is een interessante vergelijking omdat bij de metafoor niet de maker, maar de lezer ervan theatraal de positie van het werkelijke object inneemt. Een symbiose zou dus een soortgelijk effect moeten hebben. Wanneer we bijvoorbeeld naar de eerste symbiose in *Immaterialism* kijken, de invoering van Coens plan om een monopolie in de specerijenhandel te verkrijgen, zien we dat dit zelf geen kennis over het sociale object toevoegt. Harman gebruikt immers historisch materiaal om deze symbiose te vinden. Toch laat dit ons wel toe om over het object te speculeren. We zouden bijvoorbeeld naast de manier waarop dit monopolie daadwerkelijk werd veiliggesteld ons ook andere manieren kunnen voorstellen waarop dit kon gebeuren, inclusief de manieren waarop dit kon mislukken.

Symbioses laten daarom de autonomie van een object zien, oftewel, ze laten zien dat er een werkelijk object schuilt achter het object dat geanalyseerd wordt, vergelijkbaar met de manier waarop metaforen dat doen. Om de symbioses van een object te vinden moet er daarom ook gezocht worden naar bepaalde zwakke connecties die het object lossnijden van de omgeving of context waarin het zich normaal gesproken bevindt. De invoering van Coens plan is hierin bijvoorbeeld succesvol, omdat het een bepaalde gewelddadige houding van de VOC introduceert, die eerder nog niet (in deze mate) aanwezig was. De daadwerkelijke uitvoering

van dit plan is daarentegen geen symbiose omdat deze te letterlijk overeenkomt met de eigenschappen die de VOC op dat moment heeft. Na de invoering van Coens plan is de uitvoering ervan namelijk te verwachten. De autonomie van de VOC als object is op dit moment daarom juist minder duidelijk.

Daarnaast kunnen we ook speculeren over objecten door middel van tegenfeitelijke (*counterfactual*) geschiedenis. In plaats van te beschrijven wat er gebeurd is, kunnen we ons met een tegenfeitelijke analyse juist afvragen wat er had kunnen gebeuren als de geschiedenis anders was verlopen (Harman 2016, 87-88). We zouden ons bijvoorbeeld kunnen afvragen wat er was gebeurd met de VOC als Coens plan niet was ingevoerd. Zou de VOC bijvoorbeeld ook zonder dit plan een grote invloed kunnen verkrijgen? Een tegenfeitelijke analyse impliceert al dat een object meer is dan wat het op een bepaald moment doet door verschillende mogelijkheden te tonen. Zoals Robert Jackson opmerkt is een groot voordeel van tegenfeitelijke analyse ten opzichte van relationele theorieën dat we verklaringen kunnen vinden voor relaties aan de hand van het teruggetrokken object dat aan deze voorafgaat (Jackson 2014, 112). Waar ANT altijd eindigt met een meer genuanceerde beschrijving van een bepaalde sociale samenhang, kunnen we met de sociale theorie van OOO ook een verklaring zoeken voor deze samenhang.

De kracht van OOO is daarom ook dat het een plaats geeft aan bepaalde retorische middelen waarmee we filosofisch waardevolle uitspraken kunnen doen. Harman benadrukt daarom ook regelmatig het belang van ‘levendig’ schrijven binnen de filosofie boven letterlijk taalgebruik (Harman 2016, 32). Volgens Timothy Morton transporteert levendig retorisch taalgebruik een object dat buiten ons bestaat naar ons eigen denkkader. Hoewel dit niet het werkelijke object is, dat zich immers altijd terugtrekt, laat dit volgens Morton zien dat er ontoegankelijke werkelijkheid bestaat achter het object zoals het zich aan ons laat zien (Morton 2013, 134). Met retorische middelen kan de teruggetrokken werkelijkheid dus in beeld worden gebracht, maar alleen op een indirecte manier.

5.2 Onderscheid tussen werkelijke en schijnbaar werkelijke objecten

De vraag die nog beantwoord moet worden is hoe we een onderscheid kunnen maken tussen werkelijke objecten en slechts schijnbaar werkelijke objecten. Waarom kunnen we bijvoorbeeld zeggen dat de VOC wel een werkelijk object is maar dat ‘waanzin’ dat niet is? Ik denk dat we tenminste twee criteria kunnen vaststellen waarmee we kunnen inschatten of een object een werkelijk object is, hoewel we dit nooit met zekerheid kunnen vaststellen. Ten eerste kan iets dat slechts schijnbaar een verenigd object is in principe altijd volledig worden gereduceerd tot

ofwel de onderdelen waaruit het bestaat ofwel de som van relaties die het heeft met zijn omgeving. Een object is volgens Harman namelijk per definitie iets dat niet tot zijn onderdelen of relaties kan worden gereduceerd. Harman schrijft bijvoorbeeld dat de assemblage van "the 1755 Lisbon earthquake, plus Dashiell Hammett's detective novel *The Maltese Falcon*, plus a bag of gumdrops, plus the five tallest Japanese passport holders" waarschijnlijk geen object is, omdat de opsomming van al deze componenten deze assemblage volledig uitput (Harman 2017, 51). Deze assemblage bezit dus geen emergente eigenschappen naast de eigenschappen van elk individueel component.

In sommige gevallen is het echter niet vanzelfsprekend tot wat een schijnbaar object gereduceerd kan worden, zoals de 'waanzin' die Foucault onderzoekt of het voorbeeld van de Maagd Maria die de pelgrim toespreekt in het voorbeeld dat Latour geeft. Het is in eerste instantie niet eenvoudig om in te schatten of dit werkelijke objecten zijn of niet. Hierom zijn methodes zoals bijvoorbeeld ANT en Bennetts analyse van verschillende *agencies* van verschillende actoren en Foucaults discoursanalyse onmisbaar voor het bepalen van objecten en het ontmaskeren van schijnbare objecten. Deze methoden leveren namelijk het materiaal waarmee nieuwe objecten of symbioses ontdekt kunnen worden. Op deze manier kan de waanzin bijvoorbeeld gedeeltelijk herleid worden tot bepaalde discourses en de Maagd Maria tot andere actoren die invloed hebben op de pelgrim. In deze zin kan OOO ook als een verdere aanvulling worden gezien op deze methodes die zich beperken tot relaties.

Een volledig overzicht van onderdelen of netwerk van relaties in kaart brengen zoals ANT dat doet is echter niet eenvoudig. Een tweede criteria dat daarom kan helpen om een werkelijk object te herkennen is door te zoeken naar nabije mislukkingen (*proximate failures*) van het object. Harman introduceert dit punt kort in *Immaterialism*. Mislukkingen laten volgens Harman zien dat een object niet slechts een gevolg is van omgevingseffecten, maar zich juist op een bepaalde manier verzet tegen zijn omgeving (Harman 2016, 116). Mislukkingen laten dus een bepaalde autonomie zien van een object ten opzichte van zijn omgeving. Omgekeerd zien we dat begrippen zoals 'waanzin', maar ook bijvoorbeeld bepaalde complottheorieën of begrippen zoals 'neoliberalisme' en 'kapitalisme' vaak zonder moeite op vele situaties kunnen worden toegepast als achterliggend object. Dit suggereert dat dit misschien te algemene abstracties zijn in plaats van werkelijke verenigde objecten, al kunnen we dit in al deze gevallen niet met absolute zekerheid zeggen.

6 Conclusie

Ik heb in deze scriptie gekeken naar de sociale theorie van OOO in contrast met relationele sociale theorieën. Voor Harman is een object-georiënteerde filosofie een manier om voorbij de relaties te gaan die we kunnen waarnemen, en om dichter bij de teruggetrokken kern van een object te komen. Het probleem van relatie-gerichte theorieën is namelijk, zoals we hebben gezien in de bespreking van het werk van Latour en Bennett, dat als we alleen kijken naar relaties, het onmogelijk is om een onderscheid te maken in de significantie van bepaalde relaties boven anderen. In plaats van zo veel mogelijk relaties in acht te nemen, denkt Harman daarom dat het beter is om te zoeken welke van deze relaties significante, symbiotische relaties zijn, die invloed hebben op de essentie van het achterliggende object. Dit object kan vervolgens bepaalde veranderingen verklaren, aangezien een object aan zijn relaties voorafgaat.

Ik heb ook gekeken naar een aantal punten van kritiek op Harmans theorie. Veel van deze kritiek richt zich op OOO's claim dat objecten een bepaalde essentie hebben. Critici denken dat een terugkeer naar essentialistische filosofie tegelijkertijd het risico met zich meedraagt dogmatische filosofie te worden en met 'god tricks' een onderscheid kan maken tussen wat werkelijk bestaat en wat niet. Wat deze kritiek in mijn ogen vooral mist is dat OOO niet claimt om kennis over werkelijke objecten te kunnen verkrijgen, maar een aantal speculatieve methodes ontwikkeld waarmee indirect op een object toegespeeld kan worden. In plaats van OOO te bekritisieren op basis van de specifieke claims die ze maakt over de werkelijkheid, heb ik beargumenteerd dat het vooral interessant is om te kijken in hoeverre de speculatieve methoden van OOO ons dichter bij het object kunnen brengen.

Vooraf de retorische middelen die OOO inzet, zoals de metafoer en tegenfeitelijke geschiedenis, zijn daarom van belang. Via deze retorische middelen kan er namelijk op het object worden toegespeeld, zonder het object in letterlijke begrippen te beschrijven, oftewel, zonder kennis over het object toe te voegen. Toch kunnen deze toespelingen filosofisch waardevol zijn. Via deze methodes kunnen we namelijk een onderscheid maken tussen relaties die tot de kern van het object zelf doordringen en de vele oppervlakkige relaties tussen het object en zijn omgeving. Bij sociale objecten in het bijzonder is het daarom belangrijk om te kijken naar objecten die een zwakke relatie hebben met het sociale object: ze moeten namelijk niet volledig opgaan in de context waarin het object zich bevindt, maar zich juist op zo'n manier verzetten tegen de normale activiteit van het sociale object zodat deze geforceerd wordt een symbiotische relatie aan te gaan en waardoor de diepere kern van het sociale object verandert.

Er blijft natuurlijk nog steeds een probleem bestaan rondom onzekerheid over het bestaan en de essentie van het werkelijke object. Ik heb daarom twee criteria vastgesteld om te kunnen beoordelen of een object werkelijk bestaat: iets is waarschijnlijk slechts schijnbaar een object wanneer het volledig gereduceerd kan worden tot andere objecten, zoals de som van componenten waaruit het is opgebouwd of de relaties waaruit het bestaat, en, in het geval van sociale objecten, als er geen nabije mislukkingen van het object zijn aan te wijzen. Hierom zijn relationele methodes die bepaalde kennis over objecten toevoegen nog steeds belangrijk. Deze methodes kunnen namelijk relaties aanwijzen die voorheen nog niet bekend waren. Ook Harman baseert zijn analyse van de VOC bijvoorbeeld op historisch materiaal dat nodig was om bepaalde symbioses te identificeren. OOO is in dit opzicht een speculatieve aanvulling op de kennis die geleverd wordt door relationele methodes.

7 Literatuur

Åsberg, Cecilia, Kathrin Thiele & Iris van der Tuin. 2015. 'Speculative before the turn: Reintroducing feminist materialist performativity'. *Cultural Studies Review* 21 (2): 145–72. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2017.1373686>.

Bryant, Levi R. 2014. *Onto-Cartography: An Ontology of Machines and Media*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bryant, Levi, Nick Srnicek & Graham Harman. 2011. 'Towards a Speculative Philosophy' In *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, Redactie Levi Bryant, Nick Srnicek & Graham Harman, 1-19. Melbourne: re.press. <https://doi.org/9780980668353>.

Bennett, Jane. 2010. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Duke University Press.

Bennett, Jane. 2012. 'Systems and Things: A Response to Graham Harman and Timothy Morton'. *New Literary History*, 43 (2): 225-233. <https://www.jstor.org/stable/23259373>.

Campbell, Norah, Stephen Dunne & Pauk Dylan-Ennis. 2019. 'Graham Harman, Immaterialism: Objects and Social Theory'. *Theory, Culture & Society*, 36 (3): 121–137. <https://doi.org/10.1177/0263276418824638>.

Foucault, Michel. 1969. *L'Archéologie du Savoir*. Parijs: Gallimard.

Hämäläinen, Norah & Turo-Kimmo Lehtonen. 2016. 'Latour's Empirical Metaphysics'. *Distinktion: Journal of Social Theory*, 17 (1): 20-37. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2016.1154883>.

Haraway, Donna. 1988. 'Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective'. *Feminist Studies*, 14 (3): 575-599. <https://www.jstor.org/stable/3178066>.

Harman, Graham. 2005. *Guerilla Metaphysics: Phenomenology and the Carpentry of Things*. Chicago: Open Court.

Harman, Graham. 2009. *Prince of Networks: Bruno Latour and Metaphysics*. Melbourne: re.press.

Harman, Graham. 2011a. 'Realism Without Materialism'. *SubStance*, 40 (2): 52-72. <https://doi.org/10.1353/sub.2011.0011>.

Harman, Graham. 2011b. *The Quadruple Object*. Winchester: Zero Books.

Harman, Graham. 2012. 'The Well-Wrought Broken Hammer: Object-Oriented Literary Criticism'. *New Literary History*, 43 (2): 183-203. <https://www.jstor.org/stable/23259371>.

Harman, Graham. 2014. 'Materialism Is Not The Solution'. *The Nordic Journal of Aesthetics*, 24 (47): 94-110. <https://doi.org/10.7146/nja.v24i47.23057>.

Harman, Graham. 2016. *Immaterialism: Objects and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.

- Harman, Graham. 2017. *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*. Penguin UK.
- Harman, Graham. 2019. 'The Coldness of Forgetting: OOO in Philosophy, Archaeology, and History'. *Open Philosophy*, 2 (1): 270-279. <https://doi-org.ru.idm.oclc.org/10.1515/opphil-2019-0023>.
- Harman, Graham. 2023. 'The Shipwreck of Theseus: Philosophy and Maritime Archeology'. In *Contemporary Philosophy for Maritime Archaeology: Flat Ontologies, Oceanic Thought, and the Anthropocene*. Redactie Sara A. Rich & Peter B. Campbell, 57-73. Leiden: Sidestone Press.
- Jackson, Robert. 2014. 'If Materialism Is Not The Solution, Then What Was The Problem?' *The Nordic Journal of Aesthetics*, 24 (47): 111-124. <https://doi.org/10.7146/nja.v24i47.23058>.
- Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: an Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, Bruno, Graham Harman & Peter Erdélyi. 2011. *The Prince and the Wolf: Latour and Harman at the LSE*. Winchester: Zero Books.
- Lemke, Thomas. 2017. 'Materialism Without Matter: the Recurrence of Subjectivism in Object-Oriented Ontology'. *Journal of Social Theory*, 18 (2): 133-152. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2017.1373686>.
- Margulis, Lynn. 1999. *The Symbiotic Planet: A New Look at Evolution*. New York: Basic Books.
- Marres, Noortje. 2005. 'Issues Spark a Public into Being: A Key But Often Forgotten Point of the Lippmann-Dewey Debate'. In *Making Things Public*, ed. Bruno Latour en Peter Weibel, 208-217. Cambridge: MIT Press.
- Morton, Timothy. 2012. 'An Object-Oriented Defense of Poetry'. *New Literary History*, 43 (2): 205-224. <https://www.jstor.org/stable/23259372>.
- Morton, Timothy. 2013. *Realist Magic: Objects, Ontology, Causality*. Ann Arbor: Open Humanities Press.
- Nietzsche, Friedrich. 1993. *Voorbij Goed en Kwaad: Voorspel van een Filosofie van de Toekomst*. Vertaald door Thomas Graftdijk. Amsterdam: de Arbeiderspers.
- Pétursdóttir, Þóra & Bjørnar Olsen. 2018. 'Theory adrift: The matter of archaeological theorizing'. *Journal of Social Archaeology*, 18 (1): 97-117. <https://doi.org/10.1177/1469605317737426>.
- Sørensen, Tim Flohr. 2021. 'That Raw and Ancient Cold: On Graham Harman's Recasting of Archaeology'. *Open Philosophy*, 4 (1): 1-19. <https://doi.org/10.1515/opphil-2020-0151>.

Zahavi, Dan. 2016. 'The end of what? Phenomenology vs. speculative realism'. *International Journal of Philosophical Studies*, 24 (3): 289-309. <https://doi.org/10.1080/09672559.2016.1175101>.